

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО
СУДОЧИНСТВА»**

**для студентів 2 курсу магістратури факультету
юстиції**

**Харків
2023**

Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни «Теорія та практика конституційного судочинства» для студентів 2 курсу магістратури факультету юстиції / Уклад.: Т. М. Слінько, Г. В. Берченко, Л.І. Летнянчин. – Х.: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2023. – 120 с.

У к л а д а ч і:
Т.М. Слінько,
Г.В. Берченко
Л.І. Летнянчин

*Затверджено на засіданні кафедри конституційного права
України
(протокол № _ від _.)*

1. ВСТУП

Мета викладання навчальної дисципліни – формування як системи знань про правове регулювання статусу і повноважень Конституційного Суду України, вивчення підходів до інтерпретації положень Конституції України і поточного законодавства (в розрізі різних галузей права) в узгодженому з Конституцією України ключі, вироблення основних умінь і навичок застосування конституційного процедурного законодавства, активізація аналітичної діяльності студентів, проведення науково-дослідницької роботи, а також практичних навичок діяльності правника.

Завдання:

- формування системи теоретичних знань про інститут конституційного судочинства, його змістовне наповнення;
- опанування інструментарієм конституційного судочинства, базовими категоріями провадження у Конституційному Суді України;
- визначення актуальних проблем застосування юридичних позицій Конституційного Суду України та напрямів сучасних наукових досліджень цього інституту;
- розкриття прикладних проблем перегляду судових рішень за виключними обставинами в разі встановлення конституційності (неконституційності закону (його окремого положення), застосованого судом в справі особи; відшкодування шкоди, завданої законом, що визнаний неконституційним;
- засвоєння юридичних позицій Конституційного Суду України в розрізі окремих сфер правового регулювання і галерей права;
- розвиток навичок і умінь застосування конституційної скарги, інших

форм звернення до Конституційного Суду України, а також процесуальних документів в сфері конституційного судочинства.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тематика навчального курсу	Обсяг у годинах			
	Усього	У тому числі		
		Лекції	Практичні заняття, семінарські заняття, колоквіуми тощо	Самостійна робота
Модуль 1. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції				
Тема 1. Теорія конституційного судочинства		-	-	6
Тема 2. Статус і повноваження Конституційного Суду України		2	2	7
Тема 3. Тлумачення Конституції України		2	2	7
Тема 4. Провадження у Конституційному Суді України		2	2	7
Тема 5. Конституційна скарга		2	2	7
Тема 6. Рішення і юридичні позиції Конституційного Суду України		2	2	7
Модуль 2. Юридичні позиції Конституційного Суду України				

в розрізі різних сфер правового регулювання і галузей права				
Тема 1. Юридичні позиції Конституційного Суду України, сформульовані у рішеннях за справами, пов'язаними із реалізацією та захистом прав людини		2	2	7
Тема 2. Юридичні позиції Конституційного Суду України, сформульовані у рішеннях за справами, пов'язаними з організацією та функціонуванням органів державно влади в Україні		2	2	7
Тема 3. Юридичні позиції Конституційного Суду України в сфері кримінального права і процесу		2	2	7
Тема 4. Юридичні позиції Конституційного Суду в сфері адміністративного права і процесу		2	2	7
Тема 5. Юридичні позиції Конституційного Суду в сфері цивільного права і процесу		-	-	7
Усього годин / кредитів ECTS	180 /6,0	18	18	112

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(протокол №__ від _____ р.)

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ дисципліни “ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА ”

Модуль 1. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції

Теорія конституційного судочинства. Генеза конституційного судочинства як форми захисту конституції. Теоретичні засади судового конституційного контролю та його значення в демократичній, правовій державі. Основні моделі сучасного конституційного контролю: американська (справа «Мербері проти Медісон»), європейська (австрійська) (дискусія Ганса Кельзена і Карла Шмітта щодо необхідності спеціалізованого органу конституційного контролю) та латиноамериканська. Попередній і наступний, формальний (процедурний) і матеріальний (змістовний) конституційний контроль.

Статус і повноваження Конституційного Суду України. Конституційно-правовий статус Конституційного Суду України та судді Конституційного Суду України. Організація діяльності Конституційного Суду України. Структура Конституційного Суду України. Повноваження Конституційного Суду України. Конституційний контроль та офіційне тлумачення Конституції України як головні форми правового захисту Конституції України. Підстави визнання законів та інших правових актів такими, що не відповідають

Конституції України. Доктрина “політичного питання” та її застосування в практиці Конституційного Суду України. Суддівський активізм і самообмеження в діяльності Конституційного Суду України.

Тлумачення Конституції України. Поняття, функції та види тлумачення. Офіційне тлумачення Конституції України як функція Конституційного Суду України. Способи, види, межі тлумачення Конституції України.. Об’єктивний і суб’єктивний підхід до тлумачення. Динамічне тлумачення Конституції. Конформне тлумачення законів в процесі здійснення конституційного контролю Конституційним Судом України. Практика Європейського Суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України

Провадження у Конституційному Суді України. Форми звернень до Конституційного Суду України: конституційне подання, конституційне звернення та конституційна скарга. Критерії прийнятності звернень. Суб’єкти права на звернення до Конституційного Суду України. Стадії провадження в Конституційному Суді України. Види проваджень. Відкриття конституційного провадження. Підстави відмови у відкритті провадження. Форми розгляду справ Конституційним Судом України. Учасники конституційного провадження, їх права і обов’язки. Процедура розгляду конституційного подання, звернення, конституційної скарги та винесення рішень Конституційним Судом України..

Конституційна скарга. Моделі конституційної скарги: повна і нормативна. Вітчизняна модель конституційної скарги. Критерії прийнятності конституційної скарги та типові причини відмови у відкритті провадження. Забезпечувальний наказ. Прояви судового активізму Конституційним Судом України при розгляді

конституційних скарг. Відшкодування шкоди, завданої законом, що визнаний неконституційним. Перегляд за виключними обставинами судових рішень на підставі визнання закону або його окремого положення неконституційним (конституційним). Баланс між принципом *res judicata* і юридичною визначеністю.

Рішення і юридичні позиції Конституційного Суду України. Види рішень Конституційного Суду України. Обов'язковість, остаточність та неоскаржуваність як властивості рішень Конституційного Суду України. Юридична сила рішення Конституційного Суду України. Ефект дії в часі рішень *ex nunc*, *ex tunc* і *pro futuro*. Окрема думка судді Конституційного Суду України. Виконання рішень Конституційного Суду України. Поняття юридичної позиції Конституційного Суду України, можливості її зміни (перегляду) та еволюціонування.

Модуль 2. Юридичні позиції Конституційного Суду України в розрізі різних сфер правового регулювання і галузей права

Юридичні позиції Конституційного Суду України, сформульовані у рішеннях за справами, пов'язаними із реалізацією та захистом прав людини. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо конституційного принципу рівності; щодо особистих прав людини (на життя, на свободу пересування і вільний вибір місця проживання, на доступ до інформації, на свободу думки і слова); щодо політичних прав громадян України (право на об'єднання, право брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; на мирні зібрання); щодо реалізації соціально-економічних прав; щодо конституційних гарантій прав людини.

Юридичні позиції Конституційного Суду України, сформульовані у рішеннях за справами, пов'язаними з організацією та функціонуванням органів державно влади в Україні. Юридичні позиції Конституційного Суду України у справах про: регламент Верховної Ради України; дострокове припинення повноважень Верховної Ради України; компетенцію Верховної Ради України; законодавчий процес; порядок голосування на пленарних засіданнях; правові акти Верховної Ради України; правовий статус комітетів та фракцій Верховної Ради України; статус народного депутата України; дату виборів, строк перебування на посту, повноваження та правові акти Президента України (зокрема, у сфері взаємодії з Верховною Радою України; із виконавчою владою; із судовою владою; щодо проголошення всеукраїнського референдуму; керівництва зовнішньополітичною діяльністю; керівництва у сферах національної безпеки і оборони); формування Кабінету Міністрів України; повноваження Кабінету Міністрів України; статус члена Кабінету Міністрів України; відповідальність уряду; статус центральних та місцевих органів виконавчої влади; підсудність і підвідомчість питань органам судової влади; незалежність і недоторканність суддів; порядок оскарження судових рішень; статус Вищої Ради правосуддя; статус прокуратури) та місцевого самоврядування (справи про принцип матеріально-фінансової самостійності, про право територіальних громад на об'єднання, про статус районних у містах рад, про систему виконавчих органів місцевих рад, про статус сільського, селищного, міського голови, про особливості організації влади в містах Києві та Севастополі).

Юридичні позиції Конституційного Суду в сфері кримінального права і процесу. Юридичні позиції Конституційного Су-

ду України щодо смертної кари і права на життя. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо здійснення в кримінальному процесі права на захист. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо презумпції невинуватості. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо доказів і доказування. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо апеляційного і касаційного оскарження в кримінальному процесі.

Юридичні позиції Конституційного Суду в сфері цивільного права і процесу. Горизонтальний ефект Конституції і права людини. Конституціоналізація приватного права. Юридичні позиції Конституційного Суду України в сфері цивільного права і процесу. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо права власності і спадкування. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо цивільного процесу. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо господарських товариств.

Юридичні позиції Конституційного Суду України в сфері адміністративного права і процесу. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо адміністративної відповідальності. Юридичні позиції Конституційного Суду України в сфері діяльності органів управління. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо адміністративно-правового статусу особи.

4. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ-КАЗУСИ

Т е м а 1. Теорія конституційного судочинства

П л а н

1. Генеза конституційного судочинства як форми захисту конституції.

2. Теоретичні засади судового конституційного контролю та його значення в демократичній, правовій державі.

3. Основні моделі сучасного конституційного контролю: американська (справа «Мербері проти Медісон»), європейська (австрійська) та латиноамериканська. Дискусія Ганса Кельзена і Карла Шмітта щодо необхідності спеціалізованого органу конституційного контролю.

4. Види конституційного контролю (Попередній і наступний, формальний (процедурний) і матеріальний (змістовний)), абстрактний і конкретний, обов'язковий і факультативний.

ЗАВДАННЯ

1. У світі склалися та досить ефективно реалізовано дві основні моделі органів конституційної юрисдикції. Це американська та європейська (або австрійська) моделі. Крім того, в деяких країнах діє так звана іберійська (південноамериканська) модель, яку ще називають “суд ампаро”.

У деяких державах світу правовий захист конституції, як правило, здійснюють спеціально створені ради духовенства (наприклад, в Ірані таку охорону здійснює Вища Рада Вартових по

охороні Конституції). Особливостями характеризується конституційний контроль Франції, який здійснюється Конституційною Радою. Цей контроль, по-перше, має несудовий характер, а по-друге, його об'єктом не можуть бути закони, які вже набули чинності.

Коли і чому виникли американська і австрійська моделі конституційної юрисдикції? У чому полягає суть кожної із існуючих в світі основних моделей органів конституційної юрисдикції? Яка з цих моделей є найбільш прийнятною, ефективною та вдалою?

Яка модель конституційного контролю діє в Україні та чи можна її вважати для нашої держави і суспільства вдалою?

Що становить собою попередній і наступний, обов'язковий і факультативний, формальний і матеріальний конституційний контроль?

Підготуйте аналіз переваг та недоліків існуючих моделей конституційного контролю.

2. На початку ХХ ст. в науковій літературі розгорнувся спір між відомим вченими Гансом Кельзенем і Карлом Шміттом щодо того, хто має бути гарантом конституції. Карл Шмітт вважав, що ним має бути президент і категорично заперечував наділення цієї функцією суди, тим більше створення спеціального судового органу конституційного контролю, оскільки така діяльність неприйнятна правосуддю. Натомість Ганс Кельзен по суті став автором Конституції Австрії, в якій вперше був закріплений статус конституційного суду.

Назвіть аргументи Ганса Кельзена за створення спеціалізованого органу конституційного контролю (суду).

Назвіть аргументи Карла Шмітта, які він висував проти створення спеціалізованого органу конституційного контролю (суду). В чому полягала його ідея гаранта конституції?

Чиї аргументи, на Вашу думку, є більш обґрунтованими?

3. Громадянин П., за конституційною скаргою якого Конституційним Судом України було відмовлено у відкритті провадження, звернувся до ЄСПЛ зі скаргою на порушення Україною ст. 6 ЄКПЛ, а саме права на справедливий суд. Свої вимоги П. обґрунтував посиленням на фактичну відмову від правосуддя, оскільки Конституційний Суд України відмовився розглядати його конституційну скаргу, хоча вона була складена відповідно до всіх встановлених вимог. П. посилається на рішення ЄСПЛ у справі Ruiz-Mateos v. Spain від 23 червня 1993 р.

Чи поширюється ст. 6 ЄКПЛ щодо права на справедливий суд на діяльність Конституційного Суду України?

Чи є Конституційний Суд України судом в розумінні ст. 6 ЄКПЛ?

Проаналізуйте практику ЄСПЛ щодо скарг на порушення ст. 6 ЄКПЛ з боку національних конституційних судів.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Шмитт К. Гарант конституції. В кн.: *Шмитт К. Государство: право и политика*. М. : Издательский дом «Территория будущего», 2013. С. 27-220.

Кельзен Г. Кто должен быть гарантом конституции в кн.: *Шмитт К. Государство: право и политика*. М. : Издательский дом «Территория будущего», 2013. С. 359-411.

Кельзен Г. Судебный контроль законодательства: сравнительное исследование австрийской и американской конституций // *Правоведение*. 2012 № 2. С. 190-202.

Кельзен Г. Судебная гарантия Конституции (конституционная юстиция) // *Право и политика*, 2006, NN 8 (с. 5-14), 9 (с. 5-18).

Кельзен Г. Чисте Правознавство: з додатком: Проблема справедливості / Г. Кельзен ; пер. з нім. О. Мокровольський. - К. : Юніверс, 2004. - 496 с.

Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз. – Харків : Право, 2018. – 384 с.

Бориславська О. Роль органу конституційної юрисдикції у формуванні в Україні системи конституціоналізму європейського зразка: до постановки проблеми / О. Бориславська // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 3. – С. 62-71.

Івановська А.М. Конституційний контроль: теорія та практика реалізації : монографія. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. 558 с.

Кампо В. Стан та перспективи розвитку наукових доктрин конституційної юстиції в Україні / В. Кампо // Юрид. журн. - 2012. – № 7/8. – С. 68-75.

Ковалко Н. М. Актуальні пропозиції імплементації міжнародного законодавства в сфері конституційного контролю в правову систему України/ Н. М. Ковалко, А. О. Дрозд // Право і суспільство. – 2016. – № 4. – С. 26-33

Шаповал, В. М. Конституційний контроль в Україні: концепт та інститути / В. М. Шаповал // Право України. - 2016. - N 10. - С. 125-140.

Горячов Д. А. Поняття правового захисту конституції та її основні елементи / Д. А. Горячов // Порівняльно-аналітичне право. – № 5. – 2015. – С. 61–64.

Рабінович П. Охорона Конституції України засобами конституційного судочинства / П. Рабінович, В. Гончаров // Право України. – 2011. – № 6. – С. 105–112.

Скомороха В. Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики / В. Є. Скомороха. – К. – «МП Леся», 2007 – 716 с.

Сліденко І.Д. Феноменологія конституційного контролю. Генеза, природа і позиціонування в контексті аксіологічних, епістемологічних, праксіологічних, синергетичних аспектів: монографія. Київ : Істина, 2010. 624 с.

Таран Д. П. Форми захисту Конституції на сучасному етапі: порівняльно-правовий аспект : Дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2016.

Різник С. Конституційність нормативних актів. Сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні. – Львів, 2020. – 542 с.

Берченко Г.В., Канюк М.Т. Поширення дії пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на діяльність Конституційного Суду України // Юридичний науковий електронний журнал. – 2022 . – №. 2 – С. 39-42. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2022/8.pdf

Кузьменко О.В., Берченко Г.В. Статус Конституційного Суду України як судового органу влади // Прикарпатський юридичний вісник. – 2020. – № 4. – С. 6-10.

Berchenko H., Maryniv A., Fedchyshyn S. Some issues of constitutional justice in Ukraine // Access to justice in Eastern Europe. – 2021. – № 2. – P. 128-145.

Т е м а 2. Статус і повноваження Конституційного Суду України

П л а н

1. Конституційно-правовий статус Конституційного Суду України та судді Конституційного Суду України.
2. Організація діяльності Конституційного Суду України.
3. Структура Конституційного Суду України.
4. Повноваження Конституційного Суду України.
5. Конституційний контроль та офіційне тлумачення

Конституції України як головні форми правового захисту Конституції України.

6. Підстави (критерії) визнання законів та інших правових актів такими, що не відповідають Конституції України.

7. Особливості перевірки конституційності індивідуальних актів. Розмежування юрисдикції Конституційного Суду України і адміністративних судів.

8. Особливості перевірки конституційності актів, що втратили чинність.

9. Доктрина “політичного питання” та її застосування в практиці Конституційного Суду України.

10. Суддівський активізм і самообмеження в діяльності Конституційного Суду України.

ЗАВДАННЯ

4. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання 50 народних депутатів України, які просили здійснити офіційне тлумачення статей 147, 150, 151, 151-1 Конституції України у системному зв’язку зі ст. 6 Конституції України та визначити правовий статус (природу) Конституційного Суду України та його місце в системі поділу державної влади.

До якої гілки влади належить Конституційний Суд України?

Чи існують органи державної влади, які не належать до жодної з гілок державної влади, визначених статтею 6 Конституції України?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді-доповідача у цій справі.

5. Народний депутат України В. розробив законопроект “Про внесення змін до Закону України "Про Конституційний Суд України"”. Цей законопроект передбачав зміну порядку формування Конституційного Суду України. Згідно із законопроектом Верховна Рада України, з’їзд суддів України та Кабінет Міністрів України обирають таємним голосуванням по шість суддів Конституційного Суду України. В пояснювальній записці до цього законопроекту було названо такі основні аргументи щодо необхідності його прийняття: по-перше, на відміну від існуючого порядку, по шість суддів буде обирати кожна із гілок державної влади; по-друге, буде усунена нерівність у процедурі обрання суддів Конституційного Суду України, оскільки шість із них призначалися, а дванадцять обиралися.

Чи можна вважати вірним твердження про те, що в Україні Конституційний Суд формується трьома гілками влади, при тому, що Президент України є лише главою держави, а шість суддів призначає саме він, а не Кабінет Міністрів України?

Який порядок призначення суддів існує в інших країнах (на прикладі європейських держав, та держав, що виникли на території колишнього СРСР)?

Який порядок зайняття вакантної посади судді Конституційного Суду України? Які додаткові вимоги до кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України, на Ваш погляд, бажано було б закріпити в ст. 148 Конституції України?

Підготуйте висновок Головного юридичного Управління Верховної Ради України щодо поданого законопроекту.

6. Після конституційної реформи 2016 року Конституція України закріплює необхідність призначення суддів КСУ виключно на конкурсних засадах. Натомість у Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» передбачено, що участь у конкурсі мають право брати лише особи, яких висунули депутатські фракції у Верховній Раді України. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до КСУ з конститу-

ційним поданням щодо визнання неконституційним положення Закону України «Про Регламент Верховної Ради України».

Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України?

Що означає конкурсний механізм призначення конституційних суддів? Як він врегульований в тому випадку, коли суб'єктом призначення є Президент України і з'їзд суддів?

7. Президент України своїм Указом призначив громадянина Г. суддею Конституційного Суду України. Однак, призначений на посаду суддя Конституційного Суду України через низку об'єктивних і суб'єктивних причин до роботи не приступив. Новообраний Президент України видав Указ, яким скасував рішення попереднього Президента України про призначення громадянина Г. суддею Конституційного Суду України. Група народних депутатів в кількості 47 звернулася до Конституційного Суду України про визнання неконституційним вказаного Указу новообраного Президента України.

Які вимоги пред'являються до Указу Президента України про призначення судді Конституційного Суду України?

З якого моменту суддя Конституційного Суду України вважається таким, що вступив на посаду?

Чи має значення для вирішення цього казусу те, що причини були у одному випадку об'єктивними, а у іншому схожому випадку – суб'єктивними?

Підготуйте проект Рішення Конституційного Суду України?

8. 24 лютого 2014 року Верховна Рада України ухвалила постанову «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді» № 775-VII. Цією постановою було достроково припинено повноваження та звільнено з посад 5 суддів Конституційного Суду України у зв'язку з порушенням ними присяги. В якості обґрунтування порушення присяги стало те, що зазначені судді брали участь у прийнятті рішень Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року

№ 20-рп/2010, від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013, від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012. На думку Верховної Ради України, зазначені судді порушили приписи статей 3, 19, 147-153 Конституції України (не забезпечили верховенство Конституції України; порушили обов'язок захищати конституційний лад держави, конституційні права та свободи людини і громадянина; вчинили дії, що суперечать змісту присяги судді Конституційного Суду України, чесному і сумлінному виконанню обов'язків судді Конституційного Суду України).

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) вказаної постанови Верховної Ради України, оскільки цією постановою, на його думку, український парламент порушив незалежність Конституційного Суду України.

В чому полягають гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України?

Який порядок дострокового припинення повноважень та звільнення судді Конституційного Суду України?

Чи є дії Верховної Ради України по звільненню суддів шляхом прийняття відповідної постанови правомірними?

9. До Конституційного Суду України з конституційним поданням звернувся Верховний Суд, який просив здійснити офіційне тлумачення частин 1 та 2 ст. 8 Конституції України у системному зв'язку з Постановою Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01.11.1996 р. “Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя”. Зокрема суб'єкт права на конституційне подання просив розтлумачити зміст конституційного положення “*В Україні визнається і діє принцип верховенства права*”, та роз'яснити, чи означає положення ч. 2 ст. 8 Конституції України відповідно до якого “*Норми Конституції України є нормами прямої дії*”, що суди при здійсненні правосуддя можуть безпосередньо посилалися на норми Конституції України. Також Верховний Суд України просив розтлумачити, як мають діяти суди, коли в процесі здійснення судочинства суд дійде висновку

щодо суперечності Конституції України закону, який необхідно застосовувати для вирішення справи.

В яких випадках суд може безпосередньо застосовувати Конституцію? Чи впливає така можливість напряму із принципу верховенства права (ч. 1 ст. 8 Конституції України) та прямої дією норм Конституції (ч. 2 ст. Конституції України)? Чи існує ризик в цьому випадку конкуренції між судами і Конституційним Судом України?

Чи може суд загальної юрисдикції не застосувати закон, який на його думку суперечить Конституції України?

Чи може суд зупинити провадження, якщо КСУ розглядає конституційне подання або конституційну скаргу щодо положення закону, який підлягає застосуванню в справі?

10. Суб'єкт права на конституційне подання – Президент України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин 1, 2 та 3 ст. 124 Конституції України. Зокрема Президент України просив розтлумачити, чи мають право суди загальної юрисдикції приймати до свого провадження і розглядати по суті позовні заяви про поновлення на роботі, зміну формулювання щодо звільнення членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади та осіб, яких згідно з Конституцією України призначають на посади та звільняють з посад Президент України або Верховна Рада України. На його думку, ці спори не підвідомчі судам загальної юрисдикції, оскільки для таких осіб (Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України, керівники інших центральних органів виконавчої влади, Генеральний прокурор, Голова Антимонопольного комітету України, Голова Фонду державного майна України, судді) Конституцією України встановлено особливий порядок призначення на посади та звільнення з посад.

Голова Верховної Ради України, у своїй офіційній відповіді на звернення судді-доповідача у цій справі зазначив, що компетенція судів загальної юрисдикції поширюється на будь-

який юридичний спір, в тому числі й на зазначений. А Генеральний прокурор вважає неможливим оспорування таких актів у судах загальної юрисдикції, оскільки визначення їх конституційності належить до повноважень Конституційного Суду України.

Які обставини стали підставою для цього конституційного подання Президента України?

Проаналізуйте позиції сторін у справі від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002.

Проаналізуйте правову позицію Конституційного Суду України, висловлену в рішенні від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002.

Підготуйте висновок наукового консультанта судді Конституційного Суду України щодо розмежування повноважень Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції.

11. У процесі здійснення офіційного тлумачення окремих положень Розділу XII Конституції України, серед суддів Конституційного Суду України виникла дискусія щодо конституційності низки положень Закону України “Про Конституційний Суд України”, який регулює його ж діяльність. Як результат, суддя-доповідач запропонував у цьому ж провадженні визнати такими що не відповідають Конституції України (є неконституційними) декілька норм Закону України “Про Конституційний Суд України”, які визначали межі його повноважень.

Чи має Конституційний Суд України на це право? Як це узгоджується із процесуальним принципом “ніхто не може бути суддею у власній справі”? Що таке концепція самообмеження Конституційного Суду?

Чи має право Конституційний Суд України, здійснюючи правотлумачну діяльність, перевіряти на конституційність закони та інші нормативно-правові акти, а також окремі їх положення, щодо яких у конституційному поданні відсутня вимога стосовно визнання таких положень неконституційними?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді Конституційного Суду України щодо пропозиції судді-доповідача.

12. До Конституційного Суду України надійшло звернення Президента України, який просив перевірити на відповідність Конституції України проект міжнародного договору, відповідно до якого Україна стає повноправним членом НАТО. Зокрема, Президент України просив Конституційний Суд України перевірити, чи не суперечитиме членство України в НАТО конституційним принципам, закріпленим статтями 17 та 18 Конституції України. Натомість Верховна Рада України ухвалила спеціальну заяву, в якій стверджувала, що перевіряти такий міжнародний договір на відповідність Конституції немає сенсу, оскільки в преамбулі тексту Конституції стверджується незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. Таким чином, договір має бути підписаний і ратифікований і суперечити Конституції України він не може априорі.

Чи можна вважати перевірку Конституційним Судом України на конституційність проекту міжнародного договору формою правового захисту Конституції України?

Чи можуть існувати підстави для визнання проекту міжнародного договору України про членство в НАТО таким, що не відповідає Конституції України?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді-доповідача щодо відповідності Конституції України проекту міжнародного договору України про членство в НАТО.

13. Суддя Конституційного Суду України А.С. Головін звернувся до Верховного Суду з позовом щодо незаконності постанови Верховної Ради України від 24.02.2014 року № 775–VII «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді», яка, як зазначає суддя, порушує його права.

Суддя послався на рішення ЄСПЛ від 09 січня 2013 року у справі «Олександр Волков проти України», в якому поставлена під сумнів належна роль політиків, які засідають у парламенті та від яких не вимагається мати будь-який юридичний або судовий досвід у встановленні складних питань факту та права в такому випадку.

Натомість Велика Палата Верховного Суду зазначила, що Конституційний Суд України є політичним органом, а суддя Конституційного Суду України може нести політичну відповідальність. Таким чином, у задоволенні позову було відмовлено.

Чи є Конституційний Суд України політичним органом і чи мають судді КСУ нести політичну відповідальність?

Чи означає висновок Великої палати Верховного Суду, що КСУ не є судом?

Як змінилося конституційне регулювання статусу Конституційного Суду України після 2016 року?

Наведіть аргументи за і проти того, що КСУ належить до судової гілки влади.

14. Як відомо, Конституційний Суд України не задовольнив клопотання 48 народних депутатів України про визнання неконституційним Закону України “Про вибори народних депутатів України”, яким запроваджено пропорційну виборчу систему по виборах до парламенту України, посилаючись на доктрину політичного питання. Суб’єкт права на конституційне подання обґрунтовував неконституційність закону тим, що така система обмежує проголошений ст. 71 Конституції України принцип прямого і рівного виборчого права.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з поданням про визнання неконституційним положень ч. 2 ст. 192 Виборчого кодексу в частині запровадження пропорційної виборчої системи по виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, міських (міста з кількістю виборців 90 тисяч і більше

осіб).

Що таке “доктрина політичного питання” та яке значення вона має для діяльності Конституційного Суду України? Назвіть приклади з практики функціонування Конституційного Суду України прямого посилання на доктрину політичного питання.

Підготуйте висновок наукового консультанта судді Конституційного Суду України щодо конституційності окремих положень Виборчого кодексу в частині запровадження пропорційної виборчої системи по виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, міських (міста з кількістю виборців 90 тисяч і більше осіб).

15. 63 народних депутати України звернулись до Конституційного Суду України з конституційним поданням про визнання неконституційними положень Виборчого кодексу, згідно з якими передбачено обов’язок внесення грошової застави.

Народні депутати України вважають, що передбачена законом вимога щодо внесення грошової застави є встановленням майнового цензу для громадян України, що суперечить положенням статей 5, 24 Конституції України.

Чи є підстави для відмови у відкритті провадження в даному випадку на підставі невідомості питання Конституційним Суду на підставі доктрини політичного питання?

Що таке доктрина політичного питання і які приклади її застосування в практиці КСУ Ви можете навести?

Проаналізуйте додатково Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 63 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 43 Закону України "Про вибори народних депутатів України" (справа про виборчу заставу) від 30 січня 2002 року N 2-рп/2002.

16. Перед розглядом Верховною Радою України проекту

Закону України «Про Державний бюджет» на наступний рік народні депутати України від опозиції заблокували вхід до зали пленарних засідань і заявили, що не дозволять розглядати й голосувати цей проект у редакції, запропонованій Кабінетом Міністрів України і попередньо підтриманій на засіданні лідерів парламентських фракцій, що входять до парламентської більшості. На терміновій нараді лідерів парламентських фракцій, що входять до парламентської більшості, було ухвалене рішення провести засідання Верховної Ради України у Національному палаці мистецтв «Україна».

У засіданні парламенту, яке відбувалось у Національному палаці мистецтв «Україна», взяли участь усі народні депутати, які входять до парламентської більшості, і Верховна Рада більшістю у 226 голосів, попередньо ухваливши рішення про одноразове відхилення від процедури розгляду та прийняття законів, без обговорення ухвалила Закон України «Про Державний бюджет» на наступний рік.

Група народних депутатів України від опозиції у кількості 57 осіб звернулася до Конституційного Суду України з конституційним поданням про визнання цього Закону неконституційним у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення.

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду цієї справи.

17. На науковій конференції суддів конституційних судів східної Європи виникла дискусія щодо права конституційних судів здійснювати т.з. «самопроголошені повноваження», а також виводити з текстів конституцій неписані права людини або принципи, які прямо в ній не згадуються. Суддя, що виступив з промовою від України, зокрема, посилався на ч. 1 ст. 22 Конституції України, згідно з якою «права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними». Крім того, відповідно до IX поправки до Конституції США «Перерахування в Конституції певних прав не повинно тлумачитися як за-

перечення або применшення інших прав, що зберігаються за народом». Частина суддів підтримувала цю позицію, наголошуючи на тому, що проголошення певних повноважень або формулювання принципів або цінностей є цілком нормальною практикою, якщо це потрібно для захисту конституції. Частина суддів стояла на протилежній позиції, наголошуючи на тому, що завдання КСУ – захист конституції, а не переписування, навіть за умовного блага.

Чи можна назвати перший підхід – позицією суддівського активізму, а другий – суддівського самообмеження?

Наведіть приклади самопроголошених повноважень конституційними судами (або верховними судами – в частині здійснення конституційного контролю).

Наведіть приклади в практиці КСУ або зарубіжних конституційних судів формулювання позатекстуальних конституційних прав, принципів або цінностей.

Які приклади суддівського самообмеження в сфері конституційного судочинства в Україні ви можете навести?

С п и с о к л і т е р а т у р и

Барабаш Ю. Г. Конституційний Суд versus адміністративні суди?: роздуми з приводу статті В. М. Кампо / Ю. Г. Барабаш // Юрид. вісн. України. – 2009. – № 38. – С. 12.

Баулін, Ю. В. Новий конституційний формат діяльності Конституційного Суду України: конституційна скарга / Ю. В. Баулін // Право України. - 2016. - N 7. - С. 19-23

Баулін Ю. Двадцять років вітчизняної конституційної юрисдикції / Ю. Баулін // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 23-40.

Берченко Г.В. Попередній контроль за змінами Конституції: юридичні позиції Конституційного Суду України // Право і суспільство. – № 6. – 2019. - С. 9-16.

Веніславський Ф. В. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу / Ф. В.

Веніславський // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. № 2. – С. 130-137.

Кравчук В. Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України / В. Кравчук // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 4. – С. 109-112.

Летнянчин Л. І. Конституційна судова реформа: проблеми та перспективи / Л. І. Летнянчин // Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: О. В. Петришин та ін.: – Х.: Право, 2016. – № 3 986). – С. 194-203.

Савчин М. В. Конституційний Суд України та реалізація Конституції України / М. В. Савчин // Публічне право. – 2015. – № 1. – С. 9-17.

Селіванов А. О. Доктрина компетенції конституційного правосуддя в Україні: повнота і дієвість / А. О. Селіванов // Право України. – 2013. – № 12. – С. 111-121.

Стецюк П. Б. Конституційний Суд України в системі органів державної влади (до питання про роль органу конституційної юрисдикції в механізмі «стримувань і противаг сучасної конституційної держави) / П. Б. Стецюк. // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – №641. – С. 68–77.

Стецюк П. Зміни до Основного Закону України щодо правосуддя (конституційно-юрисдикційний зріз) / П. Стецюк // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 194-201.

Стрижак А. А. Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави / А. А. Стрижак // Право України. – 2010. – № 6. – С.4-11.

Шевчук І.М. Становлення та розвиток інституту конституційного контролю в Україні / І.М.Шевчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право» / голов. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Т. I. – Вип. 31. – С.112-115.

Баулін Ю. Новий формат діяльності Конституційного Суду України / Ю. Баулін // Право України. – 2016. – № 7. – С. 19-23.

Веніславський Ф. В. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу / Ф. В. Веніславський // Вісн. Конституц. Суду України. – 2010. – № 2. – С. 130–137.

Кириченко Ю. Конституційний Суд України як обов'язковий учасник процесу внесення змін до Конституції України / Ю. Кириченко // Вісн. Конституц. Суду України. – 2006. – № 1. – С. 76–80.

Мартинюк Р. С. Конституційний Суд України у системі стримувань і противаг / Р. С. Мартинюк // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – 2008. – Вип. 39. – С. 186–192.

Мельник М. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя / М. Мельник, С. Різник // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 149-159.

Савчин М. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку / М. Савчин // Вісн. Конституц. Суду України. – 2015. – № 4. – С. 136–141.

Стецюк П. Роль Конституційного Суду України у процесі формування та реалізації національної доктрини конституційної держави / П. Стецюк // Вісн. Конституц. Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 64–73.

Стрижак А. А. Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави / А. А. Стрижак // Право України. – 2010. – № 6. – С. 4–11.

Стрижак А. Деякі проблемні питання у діяльності Конституційного Суду України щодо забезпечення конституційного ладу в Україні / А. Стрижак // Вісн. Конституц. Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 42–49.

Стрижак А. Конституційний Суд України як інститут забезпечення та захисту конституційної законності / А. Стрижак // Вісн. Конституц. Суду України. – 2010. – № 1. – С. 102–110.

Біромонтієне Т. Роль Конституційного Суду в розвитку конституційного права в Литовській Республіці / Т. Біромонтієне // Вісник Конституційного Суду України. - 2018. - № 2. - С.213-

222.

Евсеев А. Самоограничение в деятельности Конституционного Суда Украины // Сравнительное конституционное обозрение. – 2018. – № 2 (123). – С. 51–67.

Жалімас Д. Офіційна конституційна доктрина: концепція, значущість, головні принципи розвитку // Філософія права і загальна теорія права. - № 1–2/2016. - С. 267-280.

Козюбра М. Принцип верховенства права і конституційна юрисдикція // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. – № 4. – С. 25.

Колісник В.П. Сутність конституціоналізму, конституційна доктрина та головні доктринальні підходи до визначення конституційного ладу /В.П.Колісник // Право України. - 2013. - № 12. - С.71-92.

Речицький В. Чи може існувати в Україні офіційна конституційна доктрина? // Філософія права і загальна теорія права. - № 1–2/2016. - С. 281-291.

Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: навчальний посібник. – Київ: Юрінком Інтер, 2019. – 328 с.

Сінкявічус В.Конституція: від основного закону до вищого права / В.Сінкявичус // Вісник Конституційного Суду України. - 2015. - № 6. - С.74-80.

Шевчук С. Концепція самообмеження суду: доктрина "політичного питання", "політичної доцільності" та "поля розсуду держави" // Вісник Академії правових наук України. - 2006. - С. 20-32.

Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. - К.: Реферат, 2007. - 848 с.

Конституційна юрисдикція: підруч. / за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. Х.: Право, 2012. 168 с.

Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У. 2018. 440 с.

Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. – К.: Український центр Правничих студій, 2001. – 302 с.

Скомороха В. Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики / В. Є. Скомороха. – К. – «МП Леся», 2007 – 716 с.

Різник С. Конституційність нормативних актів. Сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні. – Львів, 2020. – 542 с.

Слінько Т.М. Ткаченко Є. В. Право конституційної держави і критерій конституційності актів державних органів // Право у сучасному політичному житті України. Наукове видання / Керівник авторського колективу А. О. Селіванов. К. : Логос, 2020.

Летнянчин Л. І. До проблеми розмежування юрисдикцій судів при вирішенні публічно-правових спорів / Матеріали круглого столу «Український конституціоналізм у сучасному вимірі». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Національна академія правових наук України, Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава мудрого – Х.: ФОП Бровін О. В., 2019. – 79-82.

Берченко Г.В., Канюк М.Т. Поширення дії пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на діяльність Конституційного Суду України // Юридичний науковий електронний журнал. – 2022 . – №. 2 – С. 39-42. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2022/8.pdf

Кузьменко О.В., Берченко Г.В. Статус Конституційного Суду України як судового органу влади // Прикарпатський юридичний вісник. – 2020. – № 4. – С. 6-10.

Berchenko H., Maryniv A., Fedchyshyn S. Some issues of constitutional justice in Ukraine // Access to justice in Eastern Europe. – 2021. – № 2. – P. 128-145.

Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)" URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209

Т е м а 3. Тлумачення Конституції України

П л а н

1. Поняття, функції та види тлумачення.
2. Офіційне тлумачення Конституції України як функція Конституційного Суду України.
3. Способи, види, межі тлумачення Конституції України.
4. Об'єктивний і суб'єктивний підхід до тлумачення. Динамічне тлумачення Конституції.
5. Конформне тлумачення законів в процесі здійснення конституційного контролю Конституційним Судом України.
6. Практика Європейського Суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України (дружнє ставлення до міжнародного права)

ЗАВДАННЯ

18. Суб'єкт права на конституційне подання (45 народних депутатів України) звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням здійснити офіційне тлумачення ст. 18 Конституції України у системному зв'язку з положеннями Закону України "Про основи національної безпеки України", що визначають *"Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації"*.

На пленарному засіданні Конституційного Суду України під час розгляду справи представник суб'єкта конституційного

подання наполягав розглядати зазначені положення у зв'язку зі ст. 1 Конституції України: “Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава”, та ч. 7 ст. 17: “На території України не допускається розташування іноземних військових баз”. А з урахуванням положень Декларації про державний суверенітет України, яка є основою для нової Конституції України, щодо наміру України стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках (ч. 5 Розд. 9), просив визнати відповідні положення Закону України “Про основи національної безпеки України” неконституційними.

Чи має право Конституційний Суд України здійснювати офіційне тлумачення окремих норм закону, які перебувають у системному зв'язку з положеннями Конституції України?

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України у цій справі.

19. На засіданні Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення статті 1 Конституції України серед суддів виникла дискусія щодо підходів та способів тлумачення вказаної норми. Одна група суддів Конституційного Суду України пропонувала інтерпретувати статтю 1 Основного Закону України, виходячи із того, що ця норма є нормою-дефініцією і вважала, що основний наголос необхідно робити на характеристиці відповідних ознак української державності. Друга група суддів стверджувала, що вказана норма є нормою-принципом і тому необхідно її інтерпретувати, виходячи із того, що дана стаття містить низку принципів конституційного регулювання. А третя група суддів Конституційного Суду України зазначала, що стаття 1 Конституції України є нормою-ціллю, а це означає, що вона взагалі не має ніякого регулятивного потенціалу та регулятивного впливу і тому її тлумачення немає ніякого сенсу.

Які вам відомі підходи та способи щодо тлумачення Конституції України? Які критерії мають бути в основі вибору того чи іншого підходу?

Який з підходів, запропонований суддями у наведеній ситуації, є найбільш прийнятним, обґрунтованим та переконливим?

Підготуйте проект висновку наукового консультанта судді Конституційного Суду України щодо способів тлумачення, які можуть бути застосовані у цій справі.

20. Національний банк України (НБУ) звернувся до Конституційного Суду України з метою дати офіційне тлумачення положення ч. 1 ст. 58 Конституції України, яке визначає, що закони та інші нормативно-правові акти мають зворотну дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, і роз'яснити, чи поширюється це положення на юридичних осіб? Необхідність такого тлумачення НБУ пояснює тим, що обласні управління НБУ неоднозначно застосовують положення Закону України "Про внесення змін до деяких декретів Кабінету Міністрів України з питань валютного регулювання", яким скасовано обов'язковий продаж валютних надходжень і відповідальність юридичних осіб (ст. 1 Закону). Зокрема, управління і далі накладають штрафи на юридичних осіб за несвоєчасний продаж надходжень в іноземній валюті, що мав місце до набрання чинності зазначеним вище законом. Це, на думку суб'єкта права на конституційне звернення, суперечить законодавству, оскільки положення ст. 58 Конституції України про зворотну дію законів у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність, повинні поширюватись і на юридичних осіб.

Проаналізуйте позиції сторін у справі від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99.

Проаналізуйте правову позицію Конституційного Суду України, висловлену в рішенні від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99. Які способи тлумачення Конституції України застосував Конституційний Суд України при прийнятті цього рішення?

Оцініть аргументи суддів Конституційного Суду України, висловлені в їх окремих думках у цій справі.

21. Президент України як гарант державного суверенітету та територіальної цілісності України вніс у порядку законодавчої ініціативи на розгляд Верховної Ради України проект закону України “Про відновлення ядерного статусу України”.

Народні депутати України звернулися до Конституційного Суду України з поданням, у якому просили, посилаючись на практичну необхідність, надати офіційне тлумачення положення статті 18 Конституції України, відповідно до якого *“Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права”* у системному зв’язку з положенням Декларації про державний суверенітет України в частині декларування Україною наміру в майбутньому дотримуватися “трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї”.

Яке, на ваш погляд, рішення має ухвалити Конституційний Суд України за даним поданням?

Підготуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України.

22. На пленарному засіданні Конституційного Суду України громадянин США К., обстоюючи свої вимоги щодо офіційного тлумачення ч. 2 ст. 34 Конституції України: “Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на власний вибір”, просив Суд взяти до уваги практику Європейського Суду з прав людини щодо інтерпретації ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., в якій сформульовано принцип, що “межі допустимої інформації щодо посадових та службових осіб можуть бути ширшими порівняно з межами такої ж інформації щодо звичайних громадян. Тому, якщо посадові чи службові особи діють без правових підстав, то мають бути готовими до критичного реагування з боку суспільства”. У протилежному випадку він залишав за собою право на

оскарження рішення Конституційного Суду України до Європейського Суду з прав людини.

Яке значення має рішення та практика Європейського Суду з прав людини для інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України?

Чи може Конституційний Суд України ігнорувати правові позиції ЄСПЛ при офіційному тлумаченні Конституції України?

Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України у цій справі? Підготуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України.

23. Президент України звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням, в якому містилася вимога надати офіційне тлумачення статті 7 Конституції України: “В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування”. В процесі розгляду цієї справи суддя-доповідач Конституційного Суду України заявив, що неможливо надати адекватне та правильне тлумачення відповідної статті Конституції України без аналізу деяких статей Розділу XI Основного Закону України, зокрема статей 140, 142, 145. Конституційний Суд України підтримав суддю-доповідача і разом зі статтею 7 Конституції України вирішив розтлумачив вказані статті.

Наскільки правомірними є дії Конституційного Суду України, якщо в процесі тлумачення однієї статті Конституції України Конституційний Суд України вирішив здійснити тлумачення інших статей Основного Закону України, які не були предметом звернення.

Підготуйте проект висновку наукового консультанта судді Конституційного Суду України щодо цього питання.

24. До Конституційного Суду України надійшло звернення від уповноваженого суб'єкта з вимогою здійснити офіційне тлумачення частини першої статті 10 Конституції України. Під час попереднього розгляду цього звернення між суддями Конституційного Суду України виникла суперечка з приводу того,

чи може Конституційний Суд України повторно здійснювати офіційне тлумачення статті, щодо якої вже є офіційне тлумачення. Одні судді стверджували, що Конституційний Суд України не може цього робити ні в якому разі, оскільки тим самим він порушує принцип остаточності, незмінності та неоскаржуваності рішень Конституційного Суду України. Інші судді Конституційного Суду України стверджували, що повторне офіційне тлумачення відповідної статті Конституції України не тільки можливе, а і є в окремих випадках необхідним, оскільки суспільно-політичні умови, в яких здійснюється конституційно-правове регулювання, змінюються. Тим самим Конституційний Суд України має реагувати на такі зміни.

Слід вирішити цей спір, аргументуючи відповідь.

Чи є підстави для відкриття конституційного провадження за цим зверненням?

Складіть відповідне процесуальне рішення Конституційного Суду України.

25. Товариство з обмеженою відповідальністю «Промінь» звернулося до КСУ з конституційною скаргою. При цьому товариство навело в обґрунтування своєї скарги приклади з судової практики, що стосувалися справ за його участі, а також за участі інших осіб, в яких, на думку товариства, були порушені їх права. КСУ відмовив у відкритті провадження по справі, аргументуючи це тим, що до його повноважень не належить з'ясування конституційності питань правозастосовної діяльності і тлумачення законів судовими органами. Аргументів щодо визнання неконституційним закону, який був застосований судами, КСУ не вбачає.

Що таке конституційно конформне тлумачення закону? В якій статті Закону України «Про Конституційний Суд України» воно передбачено?

Наведіть приклади із практики КСУ конституційно конформного тлумачення, якщо так приклади є, а також приклади такого тлумачення в зарубіжних країнах. Проаналізуйте рішення

ня Другого сенату КСУ від 4 вересня 2019 р. № 6-р(2)/2019 та окрему думку до нього.

Проаналізуйте практику ухвал при відмову у відкритті проваджень КСУ, в яких він посилається на відсутність у нього права тлумачення законів України, а також надавати оцінку конституційності їх застосування. Наскільки такі ухвали відповідають його праву надавати конституційно конформне тлумачення?

26. Жашківська районна рада Черкаської області звернулася до КСУ щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. В своєму рішенні КСУ не зробив жодних застережень щодо осіб, які займають посади, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Натомість у практиці Європейського Суду з прав людини щодо інтерпретації ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. сформульовано принцип, що “межі допустимої інформації щодо посадових та службових осіб можуть бути ширшими порівняно з межами такої ж інформації щодо звичайних громадян. Тому, якщо посадові чи службові особи діють без правових підстав, то мають бути готовими до критичного реагування з боку суспільства”.

Яке значення має рішення та практика Європейського Суду з прав людини для Конституційного Суду України?

Чи може Конституційний Суд України ігнорувати юридичні позиції ЄСПЛ при офіційному тлумаченні Конституції України?

Проаналізуйте рішення КСУ від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України, а також політико-правовий коментар до цього рішення В. Речицького <http://khpg.org/index.php?id=1328294578>

Список літератури

Веніславський Ф. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу / Ф. Веніславський // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2010. – № 2 (61). – С. 61–69.

Єзеров А. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України / А. Єзеров. // Юридичний вісник. – 2014. – №6. – С. 38–46.

Наливайко Л. Р. Теоретико-прикладні проблеми тлумачення конституції та законів України Конституційним Судом України / Л. Р. Наливайко, О. М. Сеньків // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – №1. – С. 68-75.

Тацій В. Я. Питання меж тлумачення Конституційним Судом Конституції та законів України / В.Я. Тацій, Ю. М. Тодика // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 4 (27). – С. 31-40.

Тодика Ю. М. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 2 (25). – С. 51-60.

Топчій В. В. Офіційне тлумачення конституційних норм щодо прав людини у парадигмі юридичної герменевтики / В. В. Топчій // Публічне право. – 2016. – № 1. – С. 276-283.

Тупицький, О. Конституційний і Верховний суди України та співвідношення їхніх правових позицій в аспекті здійснення інтерпретаційних функцій / О. Тупицький // Вісник Конституційного Суду України : загальнодержавне періодичне видання. - 2016. - N 2/3. - С. 194-202

Гультай М. Норми міжнародного права у практиці Конституційного Суду України / М. Гультай, Н. Кияниця // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 6. – С. 81-89.

Савчин М. В. Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України / М. В. Савчин, Р. В. Марчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 11. – С. 44-52.

Слінько Т. М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України / Т. М. Слінько // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 596-601.

Тодыка Ю.Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика / Ю. Н. Тодыка – Х.: Факт, 2001. – 328 с.

Тупицький, О. Конституційний і Верховний суди України та співвідношення їхніх правових позицій в аспекті здійснення інтерпретаційних функцій / О. Тупицький // Вісник Конституційного Суду України : загальнодержавне періодичне видання. - 2016. - N 2/3. - С. 194-202

Шевчук С. Узгодженість практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України / С. Шевчук // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 122-130.

Шлюк С. В. Офіційне тлумачення конституції та законів як елемент юрисдикції органів конституційної юстиції / С. В. Шлюк // Право і безпека. – 2012. – № 3. – С. 60–65.

Савчин М. В., Марчук Р.В. Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 11. С. 44-52.

Берченко Г.В. Розвиток конституції шляхом її судового тлумачення і установча влада // Актуальні проблеми держави і права. – 2020. – № 80. – С. 18-24.

Берченко Г.В. Конформне (узгоджене з Конституцією) тлумачення законів Конституційним Судом України *Сучасні конституційні доктрини: проблеми формування та застосування в юрисдикційній практиці*. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (11 червня 2021 року) / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридич-

ний університет імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2021. С. 132-134.

Слїнько Т. М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України / Т. М. Слїнько // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 596-601.

Шевчук С. Узгодженість практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України / С. Шевчук // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 122-130.

Гультай М. Норми міжнародного права у практиці Конституційного Суду України / М. Гультай, Н. Кияниця // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 6. – С. 81-89.

Т е м а 4. Провадження у Конституційному Суді України

П л а н

1. Форми звернень до Конституційного Суду України: конституційне подання, конституційне звернення та конституційна скарга.

2. Критерії прийнятності звернень.

3. Суб'єкти права на звернення до Конституційного Суду України.

4. Стадії провадження в Конституційному Суді України.

5. Види проваджень.

6. Відкриття конституційного провадження.

7. Підстави відмови у відкритті провадження.

8. Форми розгляду справ Конституційним Судом України.

9. Учасники конституційного провадження, їх права і

обов'язки.

10. Процедура розгляду конституційного подання, звернення, конституційної скарги та винесення рішень Конституційним Судом України.

ЗАВДАННЯ

27. Під час розгляду справи в Конституційному Суді України з'ясувалося, що представник суб'єкта права на конституційне подання є рідним братом одного з суддів Конституційного Суду. У зв'язку з цим, один із учасників конституційного провадження під час засідання Конституційного Суду України заявив про відвід цього судді.

Яким чином має бути вирішена ця ситуація? Як це питання вирішувалося у попередніх редакціях Регламенту Конституційного Суду України та в чинних процесуальних кодексах України? Яке регулювання більш сприяє забезпеченню принципів незалежності та неупередженості Конституційного Суду України?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді Конституційного Суду України з цього питання.

28. Конституційний Суд України розглядав справу щодо офіційного тлумачення частини 1 статті 9 Конституції України за зверненням 48 народних депутатів України. Під час розгляду справи до Конституційного Суду України надійшло звернення Президента України щодо офіційного тлумачення частини 2 статті 9 Конституції України. На черговому засіданні Голова Конституційного Суду України оголосив, що ці дві справи необхідно об'єднати і в подальшому розглядати їх разом. У засіданні Конституційного Суду України було оголошено перерву для вивчення цієї пропозиції.

Чи обґрунтованою є пропозиція Голови Конституційного Суду України?

Як бути у тому випадку, коли один суддя-доповідач на-полягає на такому об'єднанні, а другий суддя-доповідач – категорично заперечує проти об'єднання?

Підготуйте експертний висновок помічника-консультанта Голови Конституційного Суду України з цього питання.

29. За конституційним поданням Президента України Конституційний Суд України розглядав справу щодо відповідності Конституції України (конституційності) цілої низки статей Закону України “ Про позбавлення В. Януковича звання Президента України”. Під час засідання Голова Конституційного Суду України заявив, що отримав офіційне звернення від новообраного Президента України, яким він відкликає попереднє подання і просить припинити провадження, оскільки змінилися політико-соціальні умови в державі, і, тим самим, відпала необхідність у розгляді поставлених у поданні питань. Конституційний Суд України оголосив перерву у своєму засіданні для ретельного дослідження обставин, що виникли у зв'язку з новим зверненням Президента України.

Яким чином Конституційний Суд України має вирішити цю ситуацію?

Як має відреагувати КСУ, якщо на пленарному засіданні представник суб'єкта права на конституційне подання заявить у заключному слові, що не наполягає на продовженні провадження або й взагалі висловить прохання припинити провадження у справі?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді – доповідача з цієї справи.

30. Під час розгляду справи на пленарному засіданні Конституційний Суд України суддя-доповідач Л. запропонував поставити підготовлений ним проект Рішення на голосування. Однак за результатами голосування цей проект підтримало своїми голосами не десять, а лише дев'ять суддів. Через тиждень за доопрацьований проект проголосувало сім суддів. З огляду на

це, суддя Л. вніс проект ухвали про припинення провадження у цій справі. Під час голосування цей проект підтримали вісім суддів Конституційного Суду України. Суддя-доповідач збентежений подальшою перспективою розгляду справи, оскільки, на його думку, будь-які акти Конституційного Суду України на пленарному засіданні мають ухвалюватися лише за умови, що за них проголосувало не менше десяти суддів. Суддю-доповідача підтримали п'ять суддів. Але п'ять інших суддів Конституційного Суду України вважають, що вимога набрати десять голосів поширюється лише на рішення та висновки. Ще три судді Конституційного Суду України висловили думку, що у зазначеній ситуації Конституційний Суд України мав вийти з пленарного засідання та перейти до засідання Конституційного Суду України й лише тоді ставити на голосування проект ухвали про припинення провадження у справі.

Проаналізуйте цю ситуацію.

Який з підходів є найбільш обґрунтованим та переконливим? Якою кількістю голосів КСУ має приймати ухвали та процесуальні ухвали на пленарному засіданні КСУ та на засіданні КСУ?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді Конституційного Суду України з цього питання.

31. На засіданні Конституційного Суду України між суддями виникла суперечка з приводу видів актів, які може ухвалювати Конституційний Суд України у процесі та за результатами своїх проваджень. Зокрема суддя К. заявив, що норми Розділу XII Конституції України не передбачають можливості ухвалення Конституційним Судом України такого виду актів, як Ухвала. Окрім того, Конституцією не передбачено й можливості висловлення суддею Конституційного Суду України окремої думки.

Одночасно суддя С. звернув увагу на відсутність в Конституції чіткого визначення кола питань, з яких слід ухвалювати рішення, а з яких – висновки Конституційного Суду України.

А на думку судді Л., Конституційний Суд України не

може своїм власним рішенням затверджувати Регламент Конституційного Суду України, оскільки це прямо суперечить ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої діяльність органів державної влади має визначатися виключно Конституцією і законами України.

Наскільки, на Ваш погляд, обґрунтованими є позиції, висловлені суддями Конституційного Суду України?

Які види актів може ухвалювати Конституційний Суд України?

Підготуйте висновок з цього питання наукового консультанта Голови Конституційного Суду України.

32. Конституційний Суд України своєю Ухвалою відмовив у відкритті конституційного провадження щодо офіційного тлумачення частини 2 ст. 90 Конституції України за зверненням Президента України. Підставою для відмови у відкритті провадження стало те, що у своєму зверненні Президент України фактично просив не розтлумачити вказану конституційну норму, а надати правову консультацію щодо порядку її застосування. Суддя С. під час обговорення цього питання на засіданні Конституційного Суду України, висловився проти винесення Ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження, оскільки, на його думку, Конституційний Суд України таким чином самоусувається від офіційного тлумачення Конституції України.

Чи мав право Конституційний Суд України виносити Ухвалу про відмову у відкритті провадження щодо офіційного тлумачення Конституції України з таких підстав?

Підготуйте проект окремої думки судді С. з цього питання.

33. До Конституційного Суду України надійшло звернення від уповноваженого суб'єкта з вимогою здійснити офіційне тлумачення частини першої статті 10 Конституції України. Під час попереднього розгляду цього звернення між суддями Конституційного Суду України виникла суперечка з приводу того,

чи може Конституційний Суд України повторно здійснювати офіційне тлумачення статті, щодо якої вже є офіційне тлумачення. Одні судді стверджували, що Конституційний Суд України не може цього робити ні в якому разі, оскільки тим самим він порушує принцип остаточності, незмінності та неоскаржуваності рішень Конституційного Суду України. Інші судді Конституційного Суду України стверджували, що повторне офіційне тлумачення відповідної статті Конституції України не тільки можливе, а і є в окремих випадках необхідним, оскільки суспільно-політичні умови, в яких здійснюється конституційно-правове регулювання, змінюються. Тим самим Конституційний Суд України має реагувати на такі зміни.

Вирішіть цей спір, аргументуючи відповідь.

Чи є підстави для відкриття конституційного провадження за цим зверненням?

Чи означає повторне надання офіційного тлумачення того самого положення зміну юридичної позиції КСУ?

Складіть відповідне процесуальне рішення Конституційного Суду України.

34. Під час розгляду справи один із суддів КСУ запропонував викликати свідків, залучити спеціалістів, а також призначити ряд експертиз, оскільки у нього виник сумнів щодо дотримання конституційної процедури прийняття закону. Натомість інший суддя заявив, що КСУ – суд права, а не факту, а, отже, не має розглядати фактичні обставини справи.

Що означає твердження про те, що КСУ – суд права, а не факту?

Чи були приклади в практиці КСУ у залученні спеціалістів, свідків, а також призначення експертиз?

Чи може вплинути порушення процедури при ухваленні закону на визнання його неконституційним. Наведіть відповідну практику КСУ з цього питання.

35. Після обговорення конституційного подання на засіданні колегії суддів Конституційного Суду України суддя-доповідач у справі розіслав у провідні наукові заклади країни листи з проханням надати відповідні висновки щодо проблеми, висвітленої у поданні. Заклад вищої освіти «К». відмовився відповідати на цей лист, мотивуючи це тим, що КСУ має право лише залучати експертів та спеціалістів. Професор того ж закладу вищої освіти, дізнавшись про конституційне подання, самостійно підготував висновок і направив його від свого імені до КСУ.

Проаналізуйте дану ситуацію. Які права і обов'язки має суддя-доповідач? Чи має право він вимагати інформацію органів державної влади, місцевого самоврядування, від державних і комунальних підприємств установ? Якщо так, чи підпадає під це інформація у вигляді наукового висновку?

Чи мають право науковці або інші зацікавлені особи самостійно надавати на розгляд КСУ за своєю ініціативою ті чи інші матеріали?

Що таке інститут «amicus curiae» і чи застосовується він в практиці діяльності КСУ?

С п и с о к л і т е р а т у р и

Гончаров В. Ще раз про юридичну природу рішень Конституційного Суду України / В. Гончаров // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 2. – С. 126-132 .

Домбровський І. Правові позиції Конституційного Суду України: окремі аспекти / І. Домбровський, В. Гергелійник // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4–5. – С. 140–146.

Кампо В. Легітимність рішень конституційних судів у контексті доктрини верховенства права: компаративний та праксеологічний аспекти [Електронний ресурс] / В. Кампо, М. Савчин // Там само. – 2010. – № 5. – С. 99–109.

Кампо В. Система джерел права в актах органу конституційної юстиції: проблеми теорії / В. Кампо, Р. Гринюк, В. Устименко // Там само. – 2013. – № 2. – С. 62–79.

Кампо В.М. Основні принципи діяльності Конституційного Суду України: структурний вимір / В.М. Кампо // Альманах права. — 2012. — Вип. 3. — С. 98-102.

Костицький М. Доказування в конституційному судовому процесі / М. Костицький // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 158-163.

Крусян А. Конституційний процес в Україні: втілення принципів європейського конституціоналізму / А. Крусян, Н. Мішина // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – №3. – С. 72-79.

Летнянчин Л. І. Проблеми конституціоналізації індивідуальної конституційної скарги в Україні // Право України. – 2018. - № 12. - С. 55-76.

Овчаренко В. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, суть і можливості перегляду / В. Овчаренко // Вісник Конституційного Суду України: загальнодержавне періодичне видання. – 2013. – № 5. – С. 62-71.

Огляд круглого столу “Правові позиції Конституційного Суду України: правова природа, поняття та розвиток” // Там само. – 2014. – № 6. – С. 98–110.

Потьомкін, А. Конституційний Суд - суд для народу. Зробити його таким зможе запровадження інституту конституційної скарги / А. Потьомкін // Юридичний вісник України. - 2016. - N 1/2(4-21 січня. - С. 18-19.

Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу / Х. Приходько // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 2. – С. 43–54.

Рабінович П. Перегляд Конституційним Судом України власних правових позицій як засіб охорони функцій Основного Закону / П. Рабінович, В. Гончаров // Там само. – 2011. – № 4–5. – С. 147–153.

Рябченко О. Доктринальна основа запровадження судового конституційного процесу / О. Рябченко // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 2. – С. 94-100.

Савчин М. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку / М. Савчин // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 4. – С. 136–141.

Савчин М. Право на справедливий суд і конституційна юрисдикція: окремі аспекти згідно з синтетичною теорією конституції / М. Савчин // Вісник Конституційного Суду України. – 2013. – № 2. – С. 96-106.

Селіванов А. Характерні ознаки доктринального верховенства та незмінюваності правових позицій Конституційного Суду України / А. Селіванов // Вісн. Конституц. Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 50-56.

Слінько Т. М. Правова природа окремої думки судді Конституційного Суду України / Т. М. Слінько, Є. В. Ткаченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 11. – С. 53–59.

Слінько Т. М. Правові позиції Конституційного Суду України з питань діяльності судів загальної юрисдикції / Т. М. Слінько, Р. Р. Рева // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 117. – С. 3–13.

Совгіря О. В. Реформування статусу Конституційного Суду України: проблемні аспекти / О. В. Совгіря. // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2015. – № 2 (32). – С. 97–101.

Тихий В. Правова природа, повноваження, рішення та висновки Конституційного Суду України / В. Тихий // Право України. – 2010. – № 6. – С. 26–33.

Ткаченко Е. В. Идеология конституционного судопроизводства в Украине: конституционный контроль vs. нормотворчества / Е. В. Ткаченко, А. П. Евсеев Очерки идеологии постсоветского конституционализма: сб. науч. тр. / Нац. ун-т “Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого”, Нац. исслед. ун-т “Высш. шк. Экономики”. – Харьков: Право, 2013. – С. 138–162.

Тулицький О. Забезпечення виконання органами державної влади рішень Конституційного Суду України: теоретичний та

практичний аспекти / О. Тупицький, О. Шостенко // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 2. – С. 101-110.

Шаптала Н. Викладення резолютивної частини рішення Конституційного Суду України / Н. Шаптала // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 202-213.

Шаптала Н. К. Доказування у конституційно-судовому процесі: філософсько-правові засади : монографія. Київ : Логос, 2018. 400 с.

Т е м а 5. Конституційна скарга

1. Моделі конституційної скарги: повна і нормативна.
2. Вітчизняна модель конституційної скарги.
3. Критерії прийнятності конституційної скарги та типові причини відмови у відкритті провадження.
4. Забезпечувальний наказ.
5. Прояви судового активізму Конституційним Судом України при розгляді конституційних скарг.
6. Відшкодування шкоди, завданої законом, що визнаний неконституційним.
7. Перегляд за виключними обставинами судових рішень на підставі визнання закону або його окремого положення неконституційним (конституційним). Баланс між принципом *res judicata* і юридичною визначеністю.

36. Громадянин М. звернувся до КСУ з конституційною скаргою щодо ряду статей КПК, які забороняють оскарження процесуальних рішень в касаційному порядку, вважаючи що це порушують право на звернення до суду і ст. 55 Конституції України. КСУ відмовив у відкритті провадження, посилаючись на те, що конституційна скарга не містить належного обґрунтування.

КСУ зазначає, що ст. 55 взагалі не регулює касаційне оскарження, а регулювання цього питання віддано на розсуд законодавця.

Чи має право КСУ стверджувати про відсутність обґрунтування на стадії відкритті провадження у справі, якщо він не погоджується з відповідною аргументацією суб'єкта звернення із конституційною скаргою?

Чи можна стверджувати, що відмова даному випадку а КСУ є прихованим посиланням на доктрину політичного питання? Проаналізуйте практику відмови у відкритті проваджень за конституційними скаргами в частині можливого порушення статті 55 Конституції України щодо оскарження судових рішень у касаційному порядку.

37. Громадянин П. звернувся до Конституційного Суду України із конституційною скаргою, в якій просив визнати неконституційним Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI, на підставі якого його було засуджено. Свою скаргу громадянин П. обґрунтував тим, що після ухвалення Конституційним Судом України рішення від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, яким був визнаний неконституційним закон щодо внесення змін до Конституції України № 2222, діяльність вищих органів влади, обраних в період з 2006 по 2010 роки, є нелегітимною, а їх дії та акти неконституційними. Крім того, громадянин П. наголошував на необхідності відшкодування йому шкоди, завданої неконституційним актом.

Дайте оцінку аргументи, викладеним в конституційній скарзі громадянина П.?

З якого моменту набуває чинності рішення Конституційного Суду України? Що таке презумпція конституційності закону?

Чи є відмінність між юридичною силою рішень Конституційного Суду України щодо визнання неконституційними правових актів та щодо офіційного тлумачення? Якщо так, то в чому полягає така відмінність?

Який механізм відшкодування шкоди, завданої неконституційними актами і діями органів публічної влади?

Підготуйте проект мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України з цього питання.

38. В рішенні КСУ від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019 визнано неконституційним положення пункту 13 частини першої статті 17 Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України". ТОВ «Обрій» звернулося до господарського суду з вимогою перегляду за виключними обставинами рішення, ухваленого раніше, в якому було визнано недійсним договір за позовом НАБУ. Суд відмовив у перегляді, аргументуючи це тим, що рішення вже виконано.

В яких випадках може бути переглянуто рішення суду внаслідок прийняття рішення КСУ?

Чи правомірно було відмовлено у перегляді в даному випадку?

Проаналізуйте судову практику щодо перегляду судових рішень за виключними обставинами внаслідок ухвалення рішення КСУ.

39. Громадян Плескач звернувся до КСУ з вимогою оприлюднити тексти конституційних скарг, які подавалися до КСУ за весь період (з 2016 року). Мотивував він це тим, що значна кількість скарг відсіюється судом і провадження відкриваються лише щодо одиничних випадків. Таким чином, оприлюднення текстів скарг могло би допомогти проаналізувати типові помилки у підготовці скарг у майбутньому. КСУ відмовився це робити, згодом в рішенні за конституційною скаргою того ж Плескача визнав, що тексти конституційних скарг не є публічною інформацією і не оприлюднюються на офіційному вебсайті КСУ. При цьому він зазначив, що обмеження у доступі має тимчасовий характер і завершується одночасно із закінченням розгляду справи Конституційним Судом України.

Чи можна отримати на запит тексти конституційних скарг, щодо яких постановлені ухвали про відмову у відкритті провадження?

Проаналізуйте рішення КСУ від 22 січня 2020 року N 1-р(I)/2020 у справі за конституційною скаргою Плескача

В'ячеслава Юрійовича, яким визнав положення другого речення частини четвертої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Порівняйте позицію КСЮ висловлену у вищезгаданому рішенні, із рішенням ЄСПЛ у справі «TÁRSASÁG A SZABADSÁGJOGOKÉRT» проти Угорщини від 14 квітня 2009 року (Угорська спілка цивільних свобод проти Угорщини).

40. Громадянин В. звернувся до окружного адміністративного суду з позовом до обласного управління Пенсійного фонду України, який застосував до нього закон, що згодом за його конституційною скаргою був визнаний неконституційним. Громадянин обґрунтовував свій позов ч. 3 ст. 152 Конституції України, відповідно до якої матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку. Натомість представники Пенсійного фонду зазначили, що вони не могли знати, що застосований ними закон до громадянина В. в частині нарахування пенсій згодом буде визнаний неконституційним. Більше того, в Україні діє презумпція конституційності законів і рішення КСУ спричиняє наслідки лише з моменту ухвалення ним рішення. Відповідно до ч. 2 ст. 152 Конституції України «Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення». Таким чином, Пенсійний фонд діяв правомірно і шкода відшкодовуватися не буде.

Що означає презумпція конституційності закону?

Чи може бути відшкодована шкода, завдана неконституційним законом?

Чи може рішення КСУ поширюватися на правовідносини, що виникли до моменту їх ухвалення?

З'ясуйте, що означає принципи дії в часі рішень КСУ «ex tunc» і «ex nunc».

41. При зверненні з конституційною скаргою громадянин Р. обґрунтував своє звернення і неконституційність застосованого в остаточному судовому рішенні закону в його справі порушенням конституційної процедури при ухваленні закону. Перший Сенат прийняв ухвалу про відмову у відкритті провадження, оскільки громадянин не зазначивши як саме закон (його окремі положення) обмежує чи порушує її конкретне конституційне право. Суддя Л. висловив окрему думку, зазначивши, що законодавче положення стосовно необхідності зазначати яке з гарантованих Конституцією прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону, не випливає зі ст. 151-1 Основного Закону. Законом, можуть порушуватися конституційні принципи або гарантії, а не конкретне право, визначене у II розділі Конституції України.

Які підстави називає закон для відмови у відкритті провадження при зверненні з конституційною скаргою? Проаналізуйте типові причини відмови у відкритті провадження. Чи обґрунтованою є позиція судді, що висловив окрему думку?

42. Під час розгляду конституційної скарги 16 квітня 2019 р. Велика палата КСУ ухвалила рішення застосувати забезпечувальний наказ у справі громадянина Дерменжи, щодо перевірки на конституційність положень статті 23 Закону «Про іпотеку». Громадянин обґрунтовував своє клопотання видати забезпечувальний наказ з метою запобігання незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення у його справі. Автор клопотання стверджував, що у разі виконання остаточного судового рішення, яким звернено стягнення на його квартиру, він та його родина фактично опиняться «на вулиці без житла та без коштів».

Яка правова природа забезпечувального наказу? Чи можна тут провести аналогію з інститутом забезпечення позову в судах загальної юрисдикції або «правилом 39» з практики ЄСПЛ?

Проаналізуйте додатково коментар О.Водяннікова «Забезпечувальний наказ КСУ: щось пішло не так»

https://lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/424996_zabezpechualniy_nakaz_ksu_shchos.html

С п и с о к л і т е р а т у р и

Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. К.: Ваїте, 2021. 528 с.

Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг ред. Т. М. Слінько. – Харків: Право, 2020. – 592 с.

Конституційна юрисдикція: підруч. / за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. Х.: Право, 2012. 168 с.

Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У. 2018. 440 с.

Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. – К.: Український центр Правничих студій, 2001. – 302 с.

Проблеми та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні: Монографія / О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, С. Г. Серьогіна, І. І. Бодрова. – К.: Атіка – Н, 2010. – 108 с.

Конституційна скарга у системі захисту прав людини в Україні // Право України. – 2018. - № 12 (Тематичний випуск).

Барабаш Ю. Г. «Засіб захисту прав vs. правова визначеність» як дилема вітчизняної офіційної конституційної доктрини в контексті функціонування інституту конституційної скарги. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 4. С. 47-60.

Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя. – Х.: Право, 2013. – 424 с.

Гультай М.М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного права. Курс лекцій. – Київ: «Центр учбової літератури», 2019. -270 с.

Барабаш Ю. «Засіб захисту прав vs. правова визначеність» як дилема вітчизняної офіційної конституційної доктрини в контексті функціонування інституту індивідуальної скарги. Український часопис конституційного права // Український часопис конституційного права. – 2020. – № 4. – 47-60.

Черняк Є.В. Охорона Конституції України та конституцій зарубіжних країн : конституційно-порівняльний аналіз. К.: Видавництво Ліра-К, 2020.

Плескач В. Ефективність конституційної скарги як національного засобу юридичного захисту в практиці Європейського суду з прав людини Український часопис конституційного права. 2020. № 1

Деркач А.Л. Актуальні питання захисту прав людини в конституційному процесі у контексті глобальних викликів. Оdesa: Фенікс, 2018.

Берченко Г.В. Дієвість конституційної скарги крізь призму перегляду судових рішень за виключними обставинами // Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л.Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.]. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2020. – С. 178-180.

Єзеров А. Конституційна скарга і виключні обставини для перегляду справ URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/811129/>

Зятіна Д. Перегляд судових рішень у зв'язку з виключними обставинами на підставі п. 1 ч. 3 ст. 320 ГПК України *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 4.

Черняк Є. Застосування судами положень Конституції України як норм прямої дії та право на перегляд судового рішення за наслідками встановлення конституційності закону, іншого правового акта чи їх окремих положень як засіб захисту основних прав і свобод *Український часопис конституційного права*. 2020. № 4.

Водянніков О. Прогалина в праві як предмет конституційної скарги. *Право України*. 2018. № 12. С. 128-147.

Човган В. Неконституційність законодавчої прогалини. *Право України*. 2018. № 12. С. 114-127

Berchenko H., Maryniv A., Fedchyshyn S. Some issues of constitutional justice in Ukraine // *Access to justice in Eastern Europe*. – 2021. – № 2. – P. 128-145.

Барабаш Ю.Г., Берченко Г.В. Конституційна скарга в Україні: окремі питання ефективності як засобу захисту основних прав *Соціальне право*, 2021, Випуск 2, С. 40-52.

Барабаш Ю.Г. Берченко Г.В. Ефективність індивідуальної конституційної скарги як засобу захисту прав особи в Україні // *Вісник Конституційного Суду України*. – 2021. – № 5. – С. 9-21.

Цувіна Т.А. Інститут конституційної скарги та перегляд судових рішень за виключними обставинами в контексті принципу верховенства права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 3 (28). С. 136-141.

Т е м а 6. Рішення і юридичні позиції Конституційного Суду України

П л а н

1. Види рішень Конституційного Суду України.
2. Обов'язковість, остаточність та неоскаржуваність як властивості рішень Конституційного Суду України.

3. Юридична сила рішення Конституційного Суду України.
4. Ефект дії в часі рішень *ex nunc, ex tunc* і *pro futuro*.
5. Окрема думка судді Конституційного Суду України.
6. Виконання рішень Конституційного Суду України.
7. Поняття юридичної позиції Конституційного Суду України, можливості її зміни (перегляду) та еволюціонування.

43. Конституційний Суд України своєю ухвалою 5 лютого 2008 року № 6-у/2008 відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 102 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про внесення змін до Конституції України”, Закону України “Про внесення зміни до розділу IV “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про Конституційний Суд України”. Свою позицію Конституційний Суд України обґрунтував тим, що положення закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності стають невід’ємною складовою Конституції України – окремими її положеннями, а сам закон вичерпує свою функцію. Водночас згодом, у рішенні від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів, Конституційний Суд відкрив провадження у справі і визнав Закон “Про внесення змін до Конституції України” № 2222 неконституційним.

Чи зв’язаний Конституційний Суд України своїми попередніми юридичними позиціями? Чи може Конституційний Суд України переглядати свої юридичні позиції? Чи може Конституційний Суд України уточнити свою правову позицію?

Наведіть декілька прикладів із практики перегляду (зміни) своїх правових позицій Конституційним Судом України.

Підготуйте науковий висновок щодо обґрунтованості зміни Конституційним Судом України своєї правової позиції у цій справі.

44. 45 народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України з поданням про перегляд рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України від 6 квітня 2010 року № 11-рп/2010. Народні депутати України мотивували своє подання тим, що судді Конституційного Суду України під час ухвалення рішення перебували під тиском з боку окремих політичних сил.

Чи може бути переглянуто рішення Конституційного Суду України або змінена його юридична позиція? Якщо так, то в яких випадках?

Чи існують в практиці Конституційного Суду України приклади перегляду своїх рішень або зміни юридичних позицій?

Чи є підстави в даному випадку для відкриття відповідного провадження?

Чи може Конституційний Суд України переглянути своє рішення або юридичну позицію про надання офіційного тлумачення закону враховуючи те, що право офіційного тлумачення законів України вже вилучене з повноважень Конституційного Суду України?

45. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) викликало неоднозначну реакцію у суспільстві справа №1-6/99 № 10-рп/99 від 14 груд. 1999 р. Саме тому, відмежовуючись від офіційної інтерпретації ст. 10 Конституції України у Рішенні Конституційного Суду України щодо застосування державної мови органами державної влади, орга-

нами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України, висловив окрему думку суддя Конституційного Суду України О. М. Мироненко, рішуче скориставшись правом заперечення та застосувавши формулу *non tollet usum*.

Чи дозволяє Закон України “Про Конституційний Суд України” кожному судді Конституційного Суду України висловлювати окрему думку щодо його рішення, висновку? Чи має, значення позиція судді КСУ при голосування для його права додати до рішення окрему думку?

Чи може суддя-доповідач, який голосував „за” ухвалене рішення підготувати свою окрему думку? Яка кількість окремих думок суддів може бути додана до рішення?

Визначте юридичну природу окремої думки. Які існують типи окремих думок суддів органів конституційної юрисдикції в інших державах?

Чи може надаватися окремій думці судді органу конституційного контролю прецедентний характер?

46 Конституційний Суду України в своєму рішенні від 27 травня 2009 року № 12-рп/2009 визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” від 30 червня 1993 року щодо погодження з Комітетом Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією ряду кадрових призначень у правоохоронній сфері. Згодом Верховна Рада України ухвалила Закон від 23.10.2009 р. № 1692-VI, в якому містилися норми, які за своїм змістом відтворюють законодавчі положення, що були визнані неконституційними.

Що означає вимога, закріплена у частині другій статті 150 Конституції України, відповідно до якої «рішення та висновки Конституційного Суду України є остаточними і обов'язковими до виконання»? Чи узгоджується таке рішення Верховної Ради України із зазначеною конституційною нормою?

Проаналізуйте рішення Конституційного Суду України від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010 та оцініть підстави для конституційного подання, позиції сторін та аргументи Конституційного Суду України, що покладені в його основу.

47. У своєму рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання) Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини першої статті 69 Кримінального кодексу України в частині, яка унеможлиблює призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Конституційний Суд України наголосив, що відповідне положення втрачає чинність з дня ухвалення ним рішення. Водночас у п. 3 резолютивної частини рішення Конституційний Суд України зобов'язав Верховну Раду України привести положення статті 69 Кримінального кодексу України у відповідність з Рішенням Конституційного Суду України

Проаналізуйте рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004.

В чому полягає специфіка виконання рішень Конституційного Суду України?

Чи має право Конституційний Суд України визначати порядок виконання свого рішення у зазначений спосіб шляхом зобов'язання Верховної Ради України до вчинення певних дій? Чи зобов'язана Верховна Рада України виконувати такі вимоги Конституційного Суду України?

Яким чином можна виконати рішення Конституційного Суду України до ухвалення відповідного закону Верховною Радою України?

Назвіть приклади, коли Конституційний Суд України зобов'язував Верховну Раду України чи інший орган публічної влади до вчинення конкретних дій.

48. Розглянувши 10.04.2017 р. справу щодо перевірки на

відповідність Конституції України Закону України «Про державний бюджет на 2017 рік», Конституційний Суд України вирішив зазначити, що його рішення застосовується до обставин, що виникли з моменту набрання чинності цього Закону, тобто з 1 січня 2017 року. Під час засідання Конституційного Суду України суддя К. зазначив, що такий підхід порушує принцип правової визначеності, а також суперечить нормі Конституції України про те, що закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення. Однак у Рішенні Конституційного Суду України позицію судді враховано не було.

Чи може Конституційний Суд України поширити дію свого рішення на факти, які мали місце до дати його ухвалення?

Проаналізуйте практику надання «преюдиційності» рішенням КСУ за попередньої редакції Закону «Про Конституційний Суд України».

Підготуйте проект окремої думки судді К..

49. Голова КСУ Ш. на спеціальному пленарному засіданні був звільнений з посади судді КСУ за вчинення грубого дисциплінарного проступку. Суддя оскаржив своє звільнення до окружного адміністративного суду м. Києва. Не погодившись із позовом, представник КСУ в суді послався на рішення КСУ щодо офіційного тлумачення ст. 151-2 Конституції України, зазначивши, що рішення КСУ про звільнення судді є остаточним, обов'язковим і не оскаржуваним, а справа підлягає припиненню

Які рішення КСУ є остаточними, обов'язком і неоскаржуваними? Чи можна оскаржувати індивідуальні акти КСУ в порядку адміністративного судочинства?

Яке рішення має ухвалити суд за результатами розгляду позову?

Проаналізуйте рішення адміністративних судів по справі № 640/8752/19 та Рішення КСУ від 2 грудня 2019 р. № 11-р/2019

50. КСУ в рішенні від 20.12.2016 р. № 7-рп/2016 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43 першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» визнав, що обмеження індексації та інших доплат розміром 10740 гривень є неконституційним. Згодом Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 р № 1774-VIII, за допомогою якого законодавець повернув аналогічну норму щодо обмеження виплат сумою в 10740 гр.

Що означає принцип обов'язковості, остаточності і неоскаржуваності рішень КСУ?

Чи мала право Верховна Рада України ухвалювати закон, який містить положення, вже визнане неконституційним, повторно?

Використайте додатково мотивувальну частину рішення КСУ від 10 червня 2010 року N 16-рп/2010.

Чи має право суд не застосовувати положення закону, ухваленого парламентом повторно, після попереднього визнання неконституційним аналогічного положення в разі виникнення юридичного спору? Чи вважається таке нове положення нечинним?

51. 45 народних депутатів звернулися до КСУ з вимогою офіційного тлумачення ч. 2 ст. 152 Конституції («Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення») у системному взаємозв'язку з ч. 1 ст. 8 Конституції («В Україні визнається і діє принцип верховенства права») і ч. 1 ст. 57 Конституції («Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки»). Необхідність офіційного тлумачення обумовлена тим, що при ухваленні рішень КСУ його офіційна публікація або ж навіть публікація на сайті може з'явитися значно пізніше ніж

день ухвалення рішення. В цьому разі народні депутати України вимагали пояснити, яким чином у випадку втрати чинності нормативно-правовими актами в день ухвалення рішення КСУ, громадяни можуть про це дізнатися, якщо рішення не опубліковане. В цьому разі, на думку народних депутатів, набрання чинності потрібно обов'язково прив'язати до дати публікації рішення і в жодному разі це не має відбуватися раніше.

Визначте юридичну природу актів КСУ і чи вимагається для набрання чинності рішення КСУ його офіційна публікація?

Проаналізуйте зарубіжну практику набрання чинності рішень конституційних судів з точки зору публікації тексту рішення.

Підготуйте проект рішення КСУ.

52. Конституційний Суд України в Рішенні від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018 звернув увагу на порушення конституційної процедури розгляду й ухвалення закону України, які "мали системний характер та істотно вплинули на остаточний результат прийняття Закону" (абзац одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини). Аналогічний підхід КСУ застосував у рішенні від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018. В наукових публікаціях піднімалося питання про відновлення дії законів, які діяли до набрання чинності до визнання законів неконституційними з мотивів порушення процедури. Підставою для такого висновку стало рішення КСУ від 30 вересня 2010 р. № 20-рп/2010, в мотивувальній частині якого КСУ прямо вказано, що «визнання неконституційним Закону № 2222 у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222».

Чи може бути порушення процедури ухвалення закону підставою для визнання його неконституційним? Чи були такі приклади в діяльності КСУ окрім названих в умові задачі?

Чи має відновлювати дію акт, який діяв до визнання закону неконституційним з мотивів порушення процедури? Знайдіть аргументи за і проти. Проаналізуйте зарубіжну практику з цьо-

Список літератури

Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. К.: Ваїте, 2021. 528 с.

Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг ред. Т. М. Слінько. – Харків: Право, 2020. – 592 с.

Христова Г.О. Юридична природа актів конституційного суду України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень. – Харків., 2004.

Барабаш Ю. Преюдиціальність рішень Конституційного Суду України: проблемні питання теорії та практики *Право України*. 2010. № 6. С. 45–52;

Савчак А. Преюдиціальність рішень Конституційного Суду України: теоретично-правовий аспект *Публічне право*. 2011. № 2. С. 27-32

Берченко Г.В. Обов'язковість, остаточність і неоскаржуваність рішень і висновків Конституційного Суду України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – № 58. Т. 1. – 2019. – С. 67-72.

Івановська А.М. Конституційний контроль: теорія та практика реалізації : монографія. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. – 558 с.

Терлецький Д. Юридично значущі наслідки рішень Конституційного Суду України у кримінальному провадженні *Український часопис конституційного права*. 2020. № 4.

Конституційна юрисдикція: підруч. / за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. Х.: Право, 2012. 168 с.

Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У. 2018. 440 с.

Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. – К.: Український центр Правничих студій, 2001. – 302 с.

Т е м а 7. Юридичні позиції КСУ з питань реалізації та захисту прав людини

П л а н

1. Критерії конституційності обмеження прав людини в практиці КСУ. Трискладовий тест в практиці КСУ
2. Юридичні позиції КСУ в сфері захисту особистих прав і свобод людини
3. Юридичні позиції КСУ в сфері захисту політичних прав і свобод людини і громадянина
4. Юридичні позиції КСУ в сфері захисту соціальних, економічних, екологічних, культурних прав людини
5. Юридичні позиції КСУ в сфері захисту прав юридичних осіб

ЗАВДАННЯ

53. Під час розгляду справи за конституційним поданням 50-ти народних депутатів України Конституційний Суд України вирішив втретє змінити свою юридичну позицію щодо порядку формування коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. При цьому у своїх Рішеннях Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що визначальною складовою прин-

ципу верховенства права є правова визначеність, на чому й акцентував увагу один із суддів, який заперечував можливість таких змін правової позиції з одного питання. На його думку такими діями Конституційний Суд України сам порушує принцип правової визначеності.

Що означає принцип правової визначеності як елемент принципу верховенства права?

У яких своїх Рішеннях Конституційний Суд України висловлював юридичні позиції щодо принципу правової визначеності як складової верховенства права?

Чи вимагає принцип правової визначеності незмінюваність юриспруденції (практики) КСУ?

Підготуйте висновок наукового консультанта цього судді Конституційного Суду України з питання, яке викликало дискусію.

54. За пропозицією депутата С. Верховна Рада України ухвалила законопроект, відповідно до якого в Земельному Кодексі закріплена норма, згідно з якою громадяни України кожні 2 роки зобов'язані переоформлювати право постійного користування земельною ділянкою на право власності або оренди. У разі недотримання цієї норми примусово відчужувати вказані об'єкти приватної власності у комунальну власність.

Відповідно до позиції комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних ресурсів чинна редакція суттєво звузила обсяг земельних прав громадян, право на використання земельної ділянки для ведення громадянином фермерського господарства, яке є одним із різновидів конституційних прав цього суб'єкта.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до КСУ з конституційним поданням щодо неконституційності ухваленого закону.

Які елементи принципу верховенства права порушує ухвалений закон?

Проаналізуйте детально Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного де-

путата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року N 5-рп/2005.

55. До Конституційного Суду України звернулися 45 народних депутатів України з клопотанням здійснити офіційне тлумачення статті п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України у системному зв'язку із Законом України «Про очищення влади». У своєму зверненні народні депутати просили розтлумачити, чи означає положення, закріплене п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, що окрім цивільно-правової, дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності інших видів юридичної відповідальності законами України запроваджено бути не може, і чи можна вважати негативні наслідки, передбачені Законом України «Про очищення влади», новим, непередбаченим Конституцією України видом юридичної відповідальності.

На засіданні Великої палати КСУ суддя Ф. запропонував об'єднати це провадження із розглядом конституційного подання щодо неконституційності Закону «Про очищення влади», оскільки сенсу надавати тлумачення закону, який може бути визнаний неконституційним немає. Водночас незважаючи на позицію ЄСПЛ і, голосів для визнання закону неконституційним, вже протягом 5 років так і не знайшлося.

Чи має Конституційний Суд України враховувати при прийнятті рішення правові позиції Європейського суду з прав людини у справах про люстрацію та висновки Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії)?

Які порушення Україною встановив ЄСПЛ в рішенні по справі «Полях та інші проти України» від 17 жовтня 2019 р.?

Чи є підстави вважати люстраційні процедури певним видом юридичної відповідальності?

Підготуйте проект мотивувальної частини рішення

Конституційного Суду України щодо конституційності Закону України «Про очищення влади».

56. Комуністична партія України звернулася до КСУ із конституційною скаргою на Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». На думку суб'єкта звернення із конституційною скаргою, цей закон порушує принцип верховенства права, зокрема, такі його елементи, як принцип правової визначеності в частині заборони пропаганди, а також заходи щодо припинення діяльності політичних партій є непропорційними, крім того, відсутній судовий контроль за недопуском партії до виборів. Крім того, положення закону суперечать позиціям ЄСПЛ, висловленим у ряді справ, зокрема в рішеннях Представник Верховної Ради України висловив позиції про те, що закон переслідує легітимну мету, а заборона пропаганди тоталітарних режимів і політичних партій охоплюється концепцією «войовничої демократії».

Що таке доктрина войовничої демократії?

Проаналізуйте цю доктрину в рішенні КСУ від 16 липня 2019 р. № 9-р/2019?

Яке рішення має ухвалити КСУ за результатами звернення з конституційною скаргою?

57. 49 народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 7 частини другої статті 42 Закону України "Про вищу освіту", згідно з яким не може бути обрана, призначена (у тому числі виконувачем обов'язків) на посаду керівника закладу вищої освіти особа, яка "голосувала за диктаторські закони 16 січня 2014 року". Своє подання депутати обґрунтовували тим, що в цей день було ухвалено багато законів, незрозуміло які з них є диктаторськими, відповідно порушується принцип правової визначеності як елемент принципу верховенства права.

Проаналізуйте рішення від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України "Про вищу освіту".

Якими аргументами скерувався суд, ухвалюючи рішення? Назвіть інші рішення, в яких КСУ посилався на принцип правової визначеності як підставу для визнання положень правових актів неконституційними.

58. Верховна Рада України ухвалила закон, що стосувався зміни правил оподаткування, який набирає чинності на наступний день після його опублікування. Під час застосування цього закону постало питання про те, що цей закон порушує принцип верховенства права, зокрема, його елемент – принцип правової визначеності. Зміни, які набирають чинності так швидко, не дали змогу до них підготуватися суб'єктам підприємницької діяльності і податковим органам. Крім того, порушений принцип стабільності податкового законодавства (п. 4.1.9 Податкового кодексу України).

Проаналізуйте мотивувальну частину рішення КСУ від 22 травня 2018 року № 5-р/2018.

Чи має право суд або податковий орган не застосовувати закон, який, на його думку, порушує принцип правової (юридичної) визначеності?

59. До Конституційного Суду України надійшло звернення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, з вимогою здійснити офіційне тлумачення частин 1 та 4 статті 37 Конституції України. Необхідність в такому офіційному тлумаченні Уповноважений Верховної Ради України з прав людини обґрунтовував тим, що посадові особи органів державної реєстрації відмовляють у проведенні реєстрації тих політичних партій та громадських організацій, статутні документи яких, на їх думку, містять положення, що суперечать вимогам частини 1 статті 37 Конституції України. У той же час, відповідно до частин 4

статті 37 Конституції України, заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

У зв'язку з цим, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини просив роз'яснити, чи мають право органи державної реєстрації у зазначених випадках приймати рішення про відмову у проведенні державної реєстрації політичних партій та громадських організацій, чи це має здійснюватися виключно у судовому порядку.

Дайте оцінку аргументів Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з урахуванням правової позиції Європейського суду з прав людини у справі «Партія Свободи і демократії (ÖZDEP) проти Туреччини» та «Об'єднана Комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини».

Підготуйте проект висновку наукового консультанта судді-доповідача Конституційного Суду України щодо мотивувальної частини рішення з цього питання.

60. Громадянин К. звернувся до Конституційного Суду України із конституційною скаргою, в якій просив перевірити на предмет конституційності ч. 1 ст. 6 Закону «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», де сказано: «Громадянин України, а також іноземець чи особа без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, зобов'язані протягом десяти днів після прибуття до нового місця проживання зареєструвати місце проживання». Суб'єкт оскарження вважає, що дане положення суперечить ч. 1 ст. 33 Конституції України, згідно з якою «кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом». Так, на думку скаржника, встановлений в законі обов'язок зареєструвати місце проживання є обмеженням права на вільний вибір місця проживання. Також заявник просив визнати неконституційною Постанову КМУ від 2 березня 2016 р. N 207 в частині затвердженого зразка заяви, необхідної для реєст-

рації місця проживання особи, у якому передбачена графа «Згода власника/співвласників житла...». На його думку така заява також обмежує право особи на вільний вибір місця проживання.

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду конституційної скарги.

61. До Конституційного Суду України надійшла конституційна скарга від Комуністичної партії України, в якій наводилися правові аргументи на користь неконституційності Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборони пропаганди їхньої символіки», на підставі якого 16 грудня 2015 року за рішенням Окружного адміністративного суду м. Києва партія була заборонена (справа № 826/15408/15).

Матеріали конституційної скарги були повернуті скажнику без розгляду. У поясненні зазначалося, що по-перше, КПУ не є належним суб'єктом звернення до Конституційного Суду України, через те, що є юридичною особою (а відповідно до правової позиції сформульованої КСУ у відомому рішенні від 9 лютого 1999 р. № 1-рп стаття 55 Конституції України, яка гарантує право на звернення до КСУ, стосується лише фізичних осіб), по-друге, нею пропущені розумні строки звернення до Конституційного Суду з конституційною скаргою.

Назвіть суб'єктів звернення до КСУ з конституційною скаргою. Чи є таким суб'єктом об'єднання громадян? Які умови прийнятності конституційної скарги? Які строки звернення до КСУ з конституційною скаргою?

Складіть проект рішення КСУ за результатами розгляду цієї конституційної скарги.

62. На засіданні Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення статті 22 Конституції України серед суддів виникла дискусія щодо дійсного змісту її частини 3. Одна група суддів Конституційного Суду України вважала, що в цій частині йдеться лише про конституційні права і свободи. Свою позицію вони обґрунтовували системним взаємозв'язком части-

ни 3 з частинами 1 та 2 статті 22 Конституції України, у яких йдеться виключно про права і свободи, закріплені Конституцією України. Друга група суддів стверджувала, що частина 3 статті 22 Конституції України є самостійною правовою нормою, а тому вона забороняє звуження змісту та обсягу не лише конституційних, а й усіх існуючих прав і свобод людини, у тому числі – закріплених поточним законодавством.

Про які права і свободи, на Вашу думку, йдеться в частині 3 статті 22 Конституції України?

Проаналізуйте практику КСУ щодо застосування ч. 3 ст. 22 Конституції України.

Підготуйте проект висновку наукового консультанта судді Конституційного Суду України щодо дійсного змісту частини 3 статті 22 Конституції України.

63. Верховною Радою було ухвалено Закон України “Про внесення змін до Виборчого кодексу», відповідно до якого виборче право на місцевих виборах та право на службу в органах місцевого самоврядування поряд з громадянами України отримали також іноземці, які постійно проживають в Україні. Верховна Рада Автономної Республіки Крим звернулася до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо конституційності цього Закону.

Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України у своїх запереченнях звертав увагу на те, що відповідно до ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об’єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста. А отже іноземці, які постійно проживають на території певного населеного пункту, належать до відповідної територіальної громади, і тому мають право на участь в місцевому самоврядуванні.

Чи є підстави для визнання цього Закону неконституційним?

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду цієї справи.

64. 63 народних депутати України звернулись до Конституційного Суду України з конституційним поданням про визнання неконституційними положень Виборчого кодексу, згідно з якими запроваджувалася пропорційна виборча система на виборах до Верховної Ради України. На думку суб'єкта конституційного звернення, пропорційна виборча система порушує принципи рівного виборчого права і прямих виборів. По-перше, конституційне право бути обраним можна реалізувати лише через включення до виборчого списку політичної партії, а отже позапартійні громадяни мають менше можливостей бути обраними. По-друге, виборці мають право голосувати за певного кандидата з регіонального списку партії, проте не зобов'язані цього робити. Це порушує принцип прямих виборів, оскільки лише частина з кандидатів, які отримали прямі голоси виборців за умови отримання не менше ніж 25% голосів від виборчої квоти, можуть претендувати на переваги в розташуванні у партійному списку. Інші ж кандидати отримують свої місця у Верховній Раді відповідно до пріоритету, встановленого політичною партією.

Чи є підстави в даному випадку для відмови у відкритті провадження через «доктрину політичного питання»? Чи є підстави для визнання Виборчого кодексу в цій частині неконституційним? Відповідь обґрунтуйте.

Складіть проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду такого подання.

65. До Конституційного Суду України звернувся суб'єкт права на конституційне подання (66 народних депутатів України) щодо відповідності Конституції України (конституційності) постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти” (справа про платні медичні послуги). Підставою для розгляду справи народні депутати України вважали практичну необхідність в офіційній інтерпретації положень ч. 3 ст. 49 Конституції України.

Суб'єкт права на конституційне подання зазначав у своє-

му поданні, що до Переліку платних послуг фактично включено лікувально-медичну, профілактичну та інші види медичних послуг та допомоги, яка відповідно до ч. 3 ст. 49 Конституції України у таких закладах має надаватися безоплатно, у зв'язку з чим просив визнати зазначену Постанову неконституційною.

Проаналізуйте рішення Конституційного Суду України від 25.11.1998 р. № 15-рп/98 (справа про платні медичні послуги), а також постанову Верховного Суду від 13 грудня 2019 року (справа № 461/1824/15-ф).

Які обставини стали підставою для конституційного подання? Проаналізуйте позиції сторін та правову позицію Конституційного Суду України, викладену в мотивувальній і резолютивній частинах рішення. Які аргументи стали підставою для визнання Переліку платних послуг неконституційним?

66. 06.10.2016 Верховна Рада України ухвалила Закон № 1669-VIII «Про внесення змін до розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України щодо продовження заборони відчуження сільськогосподарських земель», продовживши ще на рік мораторій на обіг сільськогосподарських земель. Уповноважений Верховної Ради України звернувся з конституційним поданням до Конституційного Суду України з приводу конституційності відповідного закону. У своїй аргументації Уповноважений Верховної Ради України посилався на ч. 2 ст. 14 Конституції України, відповідно до якої право власності на землю гарантується, а також ч. 1 ст. 41 Конституції України, відповідно до якої Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Складіть проект рішення Конституційного Суду України за результатом розгляду конституційного подання.

Проаналізуйте додатково рішення ЄСПЛ у справі "Зеленчук і Цицюра проти України". Чи може воно бути використане при прийнятті рішення Конституційним Судом України?

67. Міська рада ухвалила рішення про визнання нечинним свого попереднього рішення про виділенню громадянину «А» земельної ділянки. Своє рішення міська рада обґрунтувала нормами закону «Про місцеве самоврядування в Україні», який передбачає право місцевої ради ухвалювати рішення, скасовувати та вносити до них зміни. Окрім того міська рада вказала на порушення законодавства, допущені під час ухвалення рішення, що було нею скасоване.

Громадянин «А» звернувся до суду з позовом про визнання незаконним відповідного рішення міської ради, посилаючись на юридичну позицію Конституційного Суду України, викладену в рішенні від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування).

В чому полягає правова позиція Конституційного Суду України, викладена в мотивувальній і резолютивній частинах рішення від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009? Які обставини стали підставою для конституційного подання? Проаналізуйте позиції сторін у зазначеній справі.

Оцініть аргументи судді Конституційного Суду України, висловлену в окремій думці у цій справі.

Чи є підстави для посилання на цю правову позицію Конституційного Суду України при ухваленні рішення адміністративним судом у справі щодо звернення громадянина «А»?

Підготуйте мотивувальну частину рішення суду за результатами розгляду цієї справи.

68. У Рішенні від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011 Конституційний Суд України зазначив, що розміри соціальних виплат залежать від соціально-економічних можливостей держави а передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства. зміна механізму нарахування певних видів соціальних виплат та допомоги є конституційно допустимою до тих меж, за якими ставиться під сумнів

сама сутність змісту права на соціальний захист. Цю ж юридичну позицію Конституційний Суд України відтворив у рішенні від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012.

Внаслідок цього згодом на законодавчому рівні почала використовуватися формула, за якою соціальні та інші закони, що передбачають фінансові гарантії у бюджетній сфері, «застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та бюджету Фонду соціального страхування України».

З цього приводу Верховна Рада України в своїй постанові «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги» від 24 лютого 2014 року зазначила, що «Конституційний Суд України дозволив Кабінету Міністрів України “вручну” регулювати рівень соціальних виплат, притому що раніше Конституційний Суд України приймав з цього питання прямо протилежні рішення. Тим самим судді Конституційного Суду України фактично порушили право громадян на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї сім’ї, які передбачені статтями 46 та 48 Конституції України».

У своєму рішенні від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016 року Конституційний Суд України визнав наведену вище формулу при визначенні фінансування судової системи, такою, що не відповідає Конституції України і порушує конституційні засади поділу державної влади в Україні та становить загрозу для незалежності суддів. Водночас така формула продовжує і надалі застосовуватися щодо інших соціальних законів.

Проаналізуйте рішення Конституційного Суду України рішенням від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012. Чи погоджуєтесь ви з правовою позицією Конституційного Суду України?

Наведіть приклади використання наведеної формули в законодавстві України. Підготуйте висновок наукового консультанта судді щодо конституційності використання наведеної формули в законодавстві і її відповідності правовим позиціям Конституційного Суду України.

69. 47 народних депутатів України звернулися до КСУ з вимогою визнати неконституційним Закон «По політичні партії в Україні» з посиланням на ч. 1 ст. 64 КУ, в якій сказано, що обмеження прав і свобод можливі лише у випадках, визначених Конституцією України. Крім того, Конституція не містить трискладового тесту, на відміну від ЄКПЛ, отже, відсутні критерії перевірки додаткових законодавчих обмежень, не передбачених Конституцією України. Натомість Закон «Про політичні партії» містить ряд обмежень реалізації цього права, зокрема, необхідність реєстрації партії, додаткові, не визначені в Конституції, підстави для заборони партій, інститут анулювання свідоцтва про реєстрацію партії та багато інших обмежень.

Яке рішення має ухвалити КСУ? Чи можуть бути закріплені на рівні законів України обмеження прав людини, які не загадані в Конституції України?

Якщо так, то якими критеріями має керуватися в цьому випадку законодавець? Чи повинен від спиратися на трискладовий тест, що застосовується в практиці ЄСПЛ?

70. До Конституційного Суду України надійшло звернення 54 народних депутатів України про визнання неконституційним Закону України № 317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Зокрема, народні депутати України звертали увагу, що цей Закон порушує базові конституційні цінності – демократичний характер української держави (ст. 1 Конституції України), принцип політичної та ідеологічної багатоманітності (ч. 1 статті 15 Конституції України), а як наслідок – свободу політичної діяльності загалом, які має охороняти та захищати саме Конституційний Суд України. Окрім того, цей Закон не відповідає ч. 1 ст. 37 Конституції України, яка закріпила вичерпний перелік підстав заборони утворення та діяльності політичних партій.

Проаналізуйте рішення КСУ щодо відповідності Кон-

ституції України (конституційності) Закону України "Про за- судження комуністичного та націонал-соціалістичного (наци- стського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропа- ганди їхньої символіки" 16 липня 2019 року № 9-р/2019.

Порівняйте рішення КСУ з рішенням, що ухвалювалось КС Молдови з приводу аналогічного закону, а також практикою ЄСПЛ, зокрема, у справах «Партія Свободи і демократії (ÖZDEP) проти Туреччини», «Об'єднана Комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини», «Партія «Рефах» проти Туреччини», «Батасуна проти Іспанії».

71. Верховна Рада України ухвалила Закону «Про медіа», яким передбачається створити єдину організацію журналістсько-го самоврядування. 45 народних депутатів звернулися до КСУ з вимогою щодо визнання закону неконституційним в частині створення такої організації, оскільки на їх думку, це порушує принцип рівності об'єднань громадян, закріплений уст 36 Конституції України, а також принцип добровільності, принцип багатоманітності (ст. 15 Конституції України). В поданні міститься посилання, зокрема, на рішення КСУ від 13 грудня 2001 року N 18-рп/2001. Водночас представник Верховної Ради України на- вів приклад Національної асоціації адвокатів України, членство в якій адвокатів за законом є обов'язковим і яка є недержавною некомерційною організацією. Також КСУ в рішенні від 10 січня 2008 року N 1-рп/2008 визнав конституційним Третейську пала- ту як орган самоврядування третейських суддів, а не як об'єднання громадян.

Проаналізуйте рішення КСУ від 13 грудня 2001 року N 18-рп/2001 і від 10 січня 2008 року N 1-рп/2008.

Яке рішення має ухвалити КСУ?

72. Після затримання лідера політичної партії «Б» утво- рився стихійний мітинг перед приміщенням офісу Генерального прокурора у м. Києві. Багатьох часників було затримано за по-

рушення порядку проведення мирних зібрань і складені протоколи про притягнення до адміністративної відповідальності.

Після вичерпання всіх національних засобів особи, що були затримані, звернулися до КСУ з конституційною скаргою, в якій вимагали визнати неконституційною ст. 185-1 КУпАП, обґрунтовуючи свої вимоги посиланням на позиції ЄСПЛ у справах «Веренцов проти України» та «Шмушкович проти України», оскільки притягнення до відповідальності за відсутності закону про порядок проведення мирних зібрань взагалі є неправомірним.

Суддя-доповідач висловив позицію про те, що заявники по суті вимагають визнати неконституційною не відповідну норму, а існуючу законодавчу прогалину. Таким чином, у відкритті провадження за скаргою було відмовлено.

Чи має КСУ відмовляти у відкритті провадження, якщо у скарзі обґрунтовується неконституційність законодавчої прогалини?

Проаналізуйте відповідну практику КСУ щодо непевдідомчості йому питань прогалин в законодавстві.

Чи є така практика обґрунтованою? Знайдіть аргументи на користь того, що конституційність законодавчої прогалини має бути також розглянута Конституційним Судом.

Знайдіть приклади в практиці КСУ, коли він визнавав положення закону неконституційним в окремій частині не через позитивне пряме регулювання, яке порушує Конституцію, а через відсутність у тексті норми необхідних положень.

73. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до КСУ з конституційним поданням щодо перевірки на відповідність Конституції України положень частини другої статті 26 Закону України "Про Національну поліцію" стосовно дозволу Національній поліції України під час наповнення баз (банків) даних забезпечувати збирання, накопичення біометричних даних у вигляді зразків дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК). Подання обґрунтовувалося непропорційним втручанням в гарантоване Конституцією право на невтручання в особисте і

сімейне життя особи. Згодом на посаду Уповноваженого була призначена інша особа і подання було відкликано. Серед суддів КСУ виникла дискусія щодо його обов'язку закривати провадження, проте більшістю голосів була прийнята ухвала про закриття провадження.

Проаналізуйте подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з відповідного питання, а також ухвалу про закриття провадження і окрему думку до відповідної ухвали.

Яке рішення мав би ухвалити КСУ, якщо б провадження не було закрито? Назвіть юридичні позиції КСУ в сфері захисту приватного (особистого і сімейного) життя.

Чи має право суб'єкт конституційного подання його відкликати і чи зобов'язаний КСУ в такому разі закрити провадження?

С п и с о к л і т е р а т у р и

Айріян К. Проблеми впровадження інституту конституційної скарги в Україні: підвідомчість судових справ адміністративної та конституційної юрисдикції / К. Айріян // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 5. – С. 61-71.

Барабаш Ю. Г. Питання демократії в правових позиціях Конституційного Суду України / Ю. Барабаш // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 82-87.

Бринзанська О. Право особи на подання конституційної скарги та процесуальні проблеми його реалізації в контексті змін до Конституції України / О. Бринзанська // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2016. – № 2. – С. 35–40.

Головін А. Вплив рішень Конституційного Суду України на правовий порядок в державі в аспект і захисту конституційних прав і свобод / А. Головін // Вісник Конституційного Суду України. – 2013. – № 3. – С. 81-89.

Гультай М. Конституційна скарга та конституційне звернення: порівняльне дослідження / М. Гультай // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 1. – С. 68-75.

Кампо В. Європейська конвенція 1950 року та проблеми захисту прав громадян у діяльності Конституційного Суду України / В. Кампо // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 104-113.

Касмінін О. Актуальні питання захисту права на працю та права на соціальний захист громадян Конституційним Судом України / О. Касмінін // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 123-131.

Коваленко В. Конституційний Суд України як ключова інституція в механізмі гарантій прав і свобод людини в Україні / В. Коваленко // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 2. – С. 66-73.

Летнянчин Л. І. Проблеми конституціоналізації свободи об'єднання в Україні / Л. І. Летнянчин // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. – Харків, 2014. – № 4. – С. 65-75.

Мельник М. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя / М. Мельник, С. Різник // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 149-159.

Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини / О. Моткова // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 1. – С. 49-59.

Рабінович С. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування / С. Рабінович, О. Панкевич // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 5. – С. 97-111.

Тацій В. Правозахисний напрям інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України / В. Тацій // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 32-41.

Шевчук С. Узгодженість практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України / С. Шевчук //

Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 122-130.

Шишкіна Е. Людська гідність у контексті конституційного судочинства / Е. Шишкіна // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 1. – С. 105-111.

Водянніков О. Ю. Прогалина в праві як предмет конституційної скарги // Право України. – 2018. - № 12. - С. 128-147.

Човган В. О. Неконституційність законодавчої прогалини // Право України. – 2018. - № 12. - С. 114-127.

Барабаш Ю. Г. Двадцять років незалежного поступу: втома від демократії чи утвердження нового конституційного проекту? / Ю. Г. Барабаш // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2011. - N 1. - С. 5-13.

Берченко Г. В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти [Електронний ресурс] / Г. В. Берченко // Форум права. - 2017. - № 4. - С. 13–23. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики: монографія. – Харків: Право, 2018. – 680 с.

Гультай М. Правова визначеність у рішеннях Конституційного Суду України / М. Гультай, І. Кияниця // Вісн. Конституц. Суду України. – 2012. – № 5. – С. 83–93.

Головатий С. Верховенство права : монографія : у 3 кн. / Сергій Головатий. — К. : Фенікс, 2006.

Barabash Y. Berchenko H. Freedom of Speech under Militant Democracy: The History of Struggle against Separatism and Communism in Ukraine // Baltic Journal of European Studies. - 2019. - Issue 3. - P. 3-24

Рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу).

Рішення від 9 лютого 1999 року N 1-рп/99 (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів).

Рішення від 14 листопада 2001 N 15-рп/2001 (справа щодо прописки).

Рішення у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України 11 жовтня 2018 року № 7-рп/2018.

Рішення від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій).

Рішення від 19 квітня 2001 року N 4-рп/2001 (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання).

Рішення від 13 грудня 2001 року N 18-рп/2001 (справа про молодіжні організації).

Рішення від 11 жовтня 2018 року № 8-рп/2018 (справа про звернення осіб, визнаних судом неієздатними).

Рішення від 26 грудня 2011 року N 20-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII "Прикінцеві положення" Закону України "Про Державний бюджет України на 2011 рік".

Рішення від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України.

Рішення від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці). Рішення від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідно-

сті Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ та положень пункту 5 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“.

Рішення від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб" .

Рішення від 25 листопада 1998 року N 15-рп/98 (справа про платні медичні послуги).

Рішення від 29 травня 2002 року N 10-рп/2002 (справа про безоплатну медичну допомогу).

Т е м а 8. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань діяльності публічної влади

П л а н

1. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань організації та функціонування парламенту України.
2. Правовий статус народного депутата України у правових позиціях Конституційного Суду України.
3. Правовий статус Президента України у правових позиціях Конституційного Суду України.
4. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань організації та функціонування Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади.
5. Судова влада України у юридичних позиціях Конституційного Суду України.

6. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань організації та функціонування місцевого самоврядування в Україні.

ЗАВДАННЯ

74. До Конституційного Суду України з конституційним поданням звернулися 47 народних депутатів з метою визнати неконституційною постанову Верховної Ради України, якою вона утворила тимчасову спеціальну комісію з питань моніторингу реалізації законодавства про вибори Президента України та зобов'язала долучити до роботи представників органів виконавчої влади. На думку народних обранців, моніторинг реалізації законодавства про вибори Президента України не належить до компетенції парламенту. Окрім того, зобов'язавши представників органів виконавчої влади до участі в роботі тимчасової спеціальної комісії, парламент вийшов за межі своїх повноважень.

Проаналізуйте юридичні позиції Конституційного Суду України щодо правового статусу комітетів, тимчасових спеціальних та слідчих комісій Верховної Ради України.

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду цієї справи.

75. Верховний Суд звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням, у якому просив здійснити офіційне тлумачення ч. 5 ст. 94 Конституції України у системному зв'язку з частинами 2 та 3 ст. 57 Конституції України. Необхідність в офіційному тлумаченні суб'єкт права на конституційне подання обґрунтовував тим, що закони, прийняті Верховною Радою України і підписані Президентом України оприлюднюються в різних офіційних виданнях в різний час, а це призводить до неоднозначності правозастосування. Для прикладу, Закон України “Про політичні партії в Україні” було опубліковано в Газеті “Урядовий кур’єр” 28.04.2001 р., в “Офіційному віснику

України” – 11.05.2001 р., а в газеті “Голос України” – 12.05.2001 р..

З якого моменту набувають чинності закони України?

Які існують юридичні позиції Конституційного Суду України щодо часу набрання чинності законами?

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України у цій справі.

76. Президент України застосував своє право “вето” до Закону України “Про імпічмент Президента України” та звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням про визнання його неконституційним. Своє конституційне подання Президент України, зокрема, обґрунтовував тим, що за цей Закон було подано 230 голосів народних депутатів. Однак, за даними системи “Рада”, за законопроект проголосували депутат Н., який був фізично відсутній в Україні, депутат К., який перебував на стаціонарному лікуванні, а також Д., Л. і С., яких за місяць до цього було призначено міністрами, однак на момент голосування за зазначений Закон вони своїх депутатських повноважень ще не припинили. А депутат М. за даними ДПС перебував за межами держави.

Чи має право народний депутат доручати іншому народному депутату голосувати за нього? Чи мали право народні депутати, яких було призначено міністрами, голосувати на засіданні парламенту?

Чи впливають процедурні порушення, допущені під час голосування, на можливість застосування Президентом України до такого закону права “вето”, та визнання його неконституційним?

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду цієї справи.

77. До Конституційного Суду України звернувся Президент України з проханням надати офіційне тлумачення положень ч. 4 ст. 106 Конституції України, відповідно до якої “*Акти Пре-*

зидента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 18, 21 цієї статті, скріплюють підписами Прем'єр-міністр України і міністр, відповідальний за акт та його виконання". Президент України просив розтлумачити, по-перше, скріплення зазначених актів Президента України є правом, чи обов'язком Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання? По-друге, які правові наслідки матиме відмова Прем'єр-міністра України або міністра підписувати такий акт? По-третє, з якого моменту набувають чинності зазначені правові акти Президента України?

Яке юридичне значення має скріплення актів Президента України підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді-доповідача за цією справою.

78. До Конституційного Суду України надійшло звернення 78 народних депутатів України, в якому вони просили перевірити на відповідність Конституції України Постанову Верховної Ради України від 22 лютого 2014 р. "Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України". У своєму зверненні народні депутати України зазначали, що Верховна Рада України, ухваливши цю постанову, вийшла за межі своїх конституційних повноважень, чим порушила ч. 2 ст. 6 та ч. 2 ст. 19 Конституції України. Окрім того, серед підстав дострокового припинення повноважень Президента України така підстава як "самоусунення від виконання конституційних повноважень" відсутня.

Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України за результатами розгляду цього звернення?

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України.

79. До Конституційного Суду України надійшло звернен-

ня Президента України щодо перевірки на відповідність Конституції України Закону України «Про позбавлення В. Януковича звання Президента України», через його самоусунення від виконання своїх конституційних повноважень. У своєму зверненні Президент України зазначав, що відповідно до Конституції України звання Президента України зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент не був усунений з поста в порядку імпічменту. Однак, у даному випадку повноваження колишнього Президента України В. Януковича було припинено Верховною Радою України не внаслідок застосування до нього процедури імпічменту, в шляхом ухвалення Постанови від 22 лютого 2014 р. “Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України”.

Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді-доповідача за цією справою.

80. Верховна Рада України прийняла Закон України про внесення змін до низки Законів України «Щодо невідкладних заходів з питань децентралізації влади», відповідно до якого з метою розширення повноважень органів місцевого самоврядування, Кабінету Міністрів України надавалося право укладати адміністративні договори з обласними радами про делегування останнім частину повноважень центральних та місцевих органів державної виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України звернувся з конституційним поданням до Конституційного Суду України щодо визнання цього Закону таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним). В конституційному поданні, зокрема вказувалося на невідповідність цього Закону ч. 2 ст. 6 та ч. 2 ст. 19 Конституції України, оскільки жодна норма Основного Закону України не закріплює право органів публічної влади укладати між собою адміністративні договори, тим більше – делегувати владні повноваження.

Які юридичні позиції Конституційного Суду України слід використати при розгляді цієї справи?

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду цієї справи.

81. Верховний Суд звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням у якому просив здійснити офіційне тлумачення ст. 140 Конституції України у системному зв'язку з ч. 2 ст. 19 Конституції України та з урахуванням положень Європейсько Хартії місцевого самоврядування. Зокрема, суб'єкт права на конституційне подання просив роз'яснити, чи означає положення ст. 140, відповідно до якого *“Місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України”*, що територіальна громада, яка фактично є об'єднанням громадян за територіальною ознакою, також обмежена Конституцією та законами України, чи це конституційне положення, відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України поширюється виключно на органи і посадових осіб місцевого самоврядування.

Необхідність в офіційному тлумаченні Верховний Суд обґрунтував тим, що в процесі розгляду судами правових спорів за участю територіальних громад виникає неоднозначність у правозастосуванні. Зокрема, частина судів вважає, що жителі села, селища, міста не можуть бути зобов'язані робити те, що прямо не передбачено законодавством, оскільки це впливає з ч. 1 ст. 19 Конституції України.

Чим відрізняється загально-дозвільний та спеціально-дозвільний принципи (способи) правового регулювання?

Чи поширюється на об'єднання громадян принцип правового обмеження публічної влади, закріплений ч. 2 ст. 6 та ч. 2 ст. 19 КУ?

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду цього подання.

82. 31.01.2020 р. 50 народних депутатів звернулися до КСУ із поданням щодо неконституційності Закону від 3 вересня 2019 року № 27-IX «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)». Подання обґрунтовано тим, що під час ухвалення закону були допущені порушення процедури, зокрема, сесія, на якій був попередньо схвалений проект, не була черговою. Так само було проігноровано «застереження» КСУ, висловлені у висновку від 19 червня 2018 року № 2-в/2018 на цей законопроект.

Чи має право КСУ перевіряти на відповідність до Конституції України закони про внесення змін до Конституції України? Чи були вже такі випадки в практиці КСУ?

Чи може бути такий закон визнаний неконституційним і чи має відновлюватися попередня редакція статті, яка була внесення змін?

Яка природа «застереження» КСУ?

83. 29.08.2019 р. 45 народних депутатів України звернулися з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України Закону України «Про Державне бюро розслідувань» в частині положень Закону, за яким Директор Державного бюро розслідувань призначається на посаду Президентом. В обґрунтування свої думки автори подання посилаються на те, що повноваження Президента України та Верховної Ради України визначаються виключно Основним Законом України і не можуть бути розширені законом або іншим нормативно-правовим актом.

Проаналізуйте вказане подання, а також висновок КСУ від 16.12.2019 7-в/2019. Чи змінилося законодавче регулювання даного питання після реєстрації подання в КСУ?

Яке рішення має ухвалити КСУ?

Чи має право Президент здійснювати інші повноваження, не визначені в Конституції України?

С п и с о к л і т е р а т у р и

Баулін Ю. Новий формат діяльності Конституційного Суду України / Ю. Баулін // *Право України*. – 2016. – № 7. – С. 19-23.

Бринцев В., Олефір І. Забезпечення засад судової влади за конституційними поданнями Верховного Суду України / В. Бринцев, І. Олефір // *Вісн. Конституц. Суду України*. – 2012. – № 5. – С. 71–82..

Грובה В. П. Місцеве самоврядування та його система в рішеннях Конституційного Суду України / В. Грובה // *Вісник Одеського Національного університету*. – 2011. – Том 16. Випуск 15. Правознавство. – С.14–19.

Кампо В., Овчаренко В. Деякі теоретичні проблеми конституційного контролю за додержанням парламентом процедури внесення змін до Конституції України / В. Кампо, В. Овчаренко // *Вісн. Конституц. Суду України*. – 2011. – № 3. – С. 64–76.

Лужанський А. Неоднозначне застосування закону судами як підстава звернення до Конституційного Суду України / А. Лужанський // *Вісн. Конституц. Суду України*. – 2014. – № 4. – С. 111–120.

Мартинюк Р. Конституційний Суд України в системі стримувань і противаг // *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2008. – Випуск 39. – С. 186-192.

Мартинюк Р. С. Конституційний Суд України у системі стримувань і противаг / Р. С. Мартинюк // *Держава і право. Юрид. і політ. науки*. – 2008. – Вип. 39. – С. 186–192.

Нагорнюк І. В. Питання політики і права в сфері Конституційного Суду України / І. Нагорнюк // *Європейські перспективи*. – 2012. – № 3 ч. 3. – С.170-174.

Овчаренко В. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку в аспекті практики Конституційного Суду України / В. Овчаренко // *Вісн. Конституц. Суду*

України. – 2014. – № 2. – С. 74–93.

Погорелко В. Конституционная юстиция как фактор становления и развития конституционализма в Украине / В. Погорелко // Современный конституционализм. – 2006. – №1, 2 // [Електронний ресурс] // Режим доступу до : www.kspmr.idknet.com

Рева Р. Р. Поділ влади в контексті рішень Конституційного Суду України / Р. Р. Рева // Форум права. — 2012. — № 3. — С 596—602 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12grrksu.pdf>

Савчин М. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку / М. Савчин // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 4. – С. 136–141.

Скомороха В. Окремі питання поділу влади і юрисдикція Конституційного Суду України / В. Скомороха // Право України. – 1998. – № 5. – С. 8–17.

Скомороха В. Окремі питання поділу влади, визначення державної та судової влади, незалежності судової влади / В. Скомороха // Вісн. Конституц. Суду України. – 2000. – С. 52–67.

Скомороха В. Парламентаризм та конституційна юстиція в Україні: теорія і практика / В. Скомороха // Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2002. – Вип. 13. – С. 109–114.

Стецюк П. Роль Конституційного Суду України у процесі формування та реалізації національної доктрини конституційної держави / П. Стецюк // Вісн. Конституц. Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 64–73.

Стрижак А. А. Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави / А. А. Стрижак // Право України. – 2010. – № 6. – С. 4–11.

Тупицький О., Шостенко О. Забезпечення виконання органами державної влади рішень Конституційного Суду України: теоретичний та практичний аспекти/ О. Тупицький, О. Шостенко // Вісн. Конституц. Суду України. – 2014. – № 2. – С. 101–110.

Т е м а 9. Юридичні позиції КСУ в сфері кримінального права і процесу

П л а н

1. Юридичні позиції КСУ щодо смертної кари і права на життя.
2. Юридичні позиції КСУ щодо здійснення в кримінальному процесі права на захист.
3. Юридичні позиції КСУ щодо презумпції невинуватості.
4. Юридичні позиції КСУ щодо доказів і доказування.
5. Юридичні позиції КСУ щодо апеляційного і касаційного оскарження в кримінальному процесі.

ЗАВДАННЯ

84. Ув'язнений за довічне позбавлення волі Панасенко звернувся з конституційною скаргою до КСУ у зв'язку з відсутністю в законодавстві «права на надію» і просив визнати неконституційним положення Кримінального кодексу щодо неможливості застосування до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, дострокового звільнення. Громадянин Панасенко посилався також на рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України (№2)» та іншу аналогічну практику ЄСПЛ. При цьому заявник зазначив, що Конституція України права на надію прямо не закріплює.

Чи можна обґрунтувати неконституційність закону посиланням на міжнародні стандарти з прав людини, зокрема, практику ЄСПЛ?

Що таке доктрина дружнього ставлення до міжнародного права і в яких рішеннях КСУ вона вже була застосована?

Чи можна застосовувати рішення ЄСПЛ в даному випадку без рішення КСУ?

Проаналізуйте практику Конституційного Суду України з вказаної проблеми (Ухвала Першої колегії суддів першого сенату від 24 квітня 2019 року № 117-1(І)/2019, Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату від 18 липня 2019 року № 209-2(І)/2019, Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату від 27 листопада 2019 року № 303-2(ІІ)/2019, Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату від 10 грудня 2019 року № 310-3(І)/2019).

Проаналізуйте Рішення КСУ у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) від 16 вересня 2021 року № 6-р(ІІ)/2021

85. В рішенні від 16 листопада 2000 року по справі N 1-17/2000 N 13-рп/2000 КСУ визнав неконституційним законодавче обмеження бути захисником прав особи лише адвокату. Згодом законом від 2 червня 2016 р. Конституція України була змінена і була закріплена т.з. «монополія адвокатури». У висновку від 20 січня 2016 р. КСУ жодних застережень з цього приводу не навів, зазначивши що «адвокат має необхідний професійний рівень та можливість забезпечити реалізацію права особи на захист від кримінального обвинувачення та представництво її інтересів у суді. У той же час кожна особа є вільною у виборі захисника своїх прав серед адвокатів» (п. 3.17 висновку). А вже у висновку від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019 (щодо скасування адвокатської монополії) КСУ не знайшов ознак скасування або обмеження прав і свобод в пропозиції скасування «адвокатської монополії».

Які аргументи за або проти адвокатської монополії на захист осіб або представництво в суді ви можете навести?

Проаналізуйте детально рішення КСУ від 16 листопада 2000 року по справі N 1-17/2000 N 13-рп/2000. Чи узгоджується із юридичною позицією, що наведена в цьому рішенні, чинний текст Конституції після змін 2016 року? Чи зміниться відповідь в разі ухвалення закону № 1013 про внесення змін до Конституції України щодо скасування адвокатської монополії?

86. 26 лютого 2019 року Конституційний Суд України ухвалив рішення № 1-р/2019 у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України і визнав неконституційною статтю 368² Кримінального кодексу України. Наслідком цього стала декриміналізація незаконного збагачення і закриття відповідних кримінальних проваджень.

Суддя Конституційного Суду України С. в обґрунтування своєї позиції посилався на досвід США, яка відмовилася впроваджувати аналогічну норму через презумпцію невинуватості. Водночас в суспільстві ухвалене рішення викликало неабиякий резонанс.

Проаналізуйте рішення КСУ від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019. Які аргументи використав Суд для обґрунтування неконституційності ст. 368² Кримінального кодексу України?

Чи міг в даному випадку Конституційний Суд України використати спосіб конформного тлумачення?

Чи існують в практиці Конституційного Суду України інші рішення про визнання неконституційним диспозицій Кримінального кодексу України, в яких описувалися склади злочинів? Якщо так, наведіть приклади.

87. Верховна Рада України ухвалила закон щодо внесення змін до Кримінального кодексу України стосовно повернення у кримінальне законодавство смертної кари як виду покарання за корупційні злочини. На зауваження експертів про те, що смертна кара як вид покарання вже була визнана Конституційним Судом України такою, що не відповідає Конституції України, депутати

відповіли, що вказану юридичну позицію Суд формулював ще 1999 р., за інших політико-правових умов. На сьогоднішній день в країні йде боротьба з корупцією, яку визнано головною перешкодою економічного зростання, а тому це потребує вжиття адекватних заходів у боротьбі з нею. Крім того прямої заборони смертної кари в Конституції немає, адже ч. 2 ст. 27 лише закріплює, що «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя». Смертна ж кара, будучи узаконеною, свавільним позбавленням життя не вважається, оскільки в законодавстві існує низка інших випадків, коли позбавлення життя не вважається свавільним. Уповноважений Верховної Ради з прав людини звернувся до Конституційного Суду України щодо неконституційності зазначеного закону.

Проаналізуйте дану ситуацію, а також рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 № 11-рп/99.

Чи може парламент подолати правову позицію Конституційного Суду України?

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України.

88. Генеральний прокурор зареєстрував провадження за ст. 375 Кримінального кодексу України – винесення завідомо неправосудного судового рішення проти всіх суддів Конституційного Суду України. Через декілька днів він звернувся до Конституційного Суду України з поданням щодо надання згоди на арешт суддів. В обґрунтуванні зазначалося, що при винесенні рішення судді перевищили свої повноваження. Судді відмовилися голосувати за підтримку свого арешту, аргументуючи це тим, що повноваження вони не перевищували, єдиним судом конституційної юрисдикції є Конституційний Суд України, а отже, лише він сам вправі трактувати свою компетенцію. Більше того, на їх думку, рішення Конституційного Суду України не є судовим рішенням, про яке йдеться у ст. 375 Кримінального кодексу України, оскільки КСУ не належить до судової влади, а є органом спеціальної конституційної компетенції. Крім того, в прова-

дженні КСУ перебуває конституційне подання щодо конституційності ст. 375 Кримінального кодексу України.

Хто може тлумачити компетенцію Конституційного Суду України крім самих конституційних суддів? Чи є судді Конституційного Суду України суб'єктами злочину, передбаченого ст. 375 Кримінального кодексу України?

Проаналізуйте конституційне подання 55 народних депутатів України від 19.11.2019 щодо конституційності ст. 375 Кримінального кодексу України.

89. Служба безпеки України звернулася до КСУ щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України». В рішенні від 20 жовтня 2011 року КСУ зазначив, що обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, одержаних в результаті оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на те особою без дотримання конституційних положень або з порушенням порядку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, передбачених Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність", особою, не уповноваженою на здійснення такої діяльності.

Рішення КСУ було підданий критиці (В. Речицький) і названо «інфантильним, чорно-білим, утопічним і погано узгодженим з вимогами здорового глузду». З іншого боку, це рішення перетинається з концепцією плодів отруєного дерева, що широко застосовується в США і ЄСПЛ.

Проаналізуйте рішення КСУ від 20 жовтня 2011 року, а також політико-правовий коментар до нього В. Речицького (<http://khp.org/index.php/index.php?id=1330608795>).

Порівняйте позицію КСУ з концепцією плодів отруєного дерева, що застосовується ЄСПЛ і американськими судами в кримінальному процесі.

90. Громадянин Глушенко звернувся до Конституційного Суду України із конституційною скаргою щодо положень части-

ни другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України, яке унеможливило окреме апеляційне оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті. КСУ в рішенні від 13 червня 2019 року № 4-р/2019 задовольнив конституційну скаргу.

Проаналізуйте детально рішення КСУ від від 13 червня 2019 року № 4-р/2019.

Чи є право на апеляційне оскарження елементом права на справедливий суд відповідно до практики ЄСПЛ? Чи може держава обмежувати право на апеляційне оскарження?

91. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такою, що не відповідає Конституції України частину шосту статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до якої слідчі органів Державної кримінально-виконавчої служби України (далі - Служба) здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях Служби. В рішенні від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 КСУ визнав відповідне положення неконституційним, відтермінувавши набуття чинності рішення на три місяці з дня його ухвалення. Одночасно КСУ зобов'язав Верховну Раду України внести зміни до законодавства з урахуванням рішення КСУ.

Проаналізуйте рішення КСУ від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018. Чи має право КСУ відтерміновувати дію своїх рішень? Які наслідки настануть у випадку, якщо Верховна Рада України не змінить законодавство у встановлений КСУ термін?

С п и с о к л і т е р а т у р и

Речицький В. Політико-правовий коментар до «Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України» від 20 жовтня 2011 року

<http://khp.org/index.php/index.php?id=1330608795>

Іванов М.С. Захист прав учасників кримінального провадження в Конституційному Суді України. Київ: Алерта, 2021. 266 с.

Берченко Г.В., Кисельова О. М. Неконституційність положення Кримінального кодексу України щодо довічного позбавлення волі як крок на шляху до євроінтеграції // Публічне право. – 2021. – № 4. – С. 6-13.

Висновок AMICUS CURIAE «Про Конституційний Суд України» щодо відповідності Конституції України статті 368-2 Кримінального кодексу України <https://euaci.eu/ua/what-we-do/resources/vysnovok-amicus-curiae-on-constitutional-court?fbclid=IwAR2ZlshXtXHDjZ2YfDufSemSuJOKusCQdec75jRYRmhmA8k7fs72q30-KRk>

Висновок стосовно конституційного подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України <https://pravo.org.ua/ua/news/20873555-visnovok-stosovno-konstitutsiyogo-podannya-schodo-vidpovidnosti-konstitutsiyi-ukrayini-konstitutsiynosti-statti-368-2-kriminalnogo-kodeksu-ukrayini>

Експертний висновок щодо законопроектів, спрямованих на встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення <https://pravo.org.ua/ua/news/20873598-ekspertniy-visnovok-schodo-zakonoproektiv,-spryamovanih-na-vstanovlennya-kriminalnoyi-vidpovidalnosti-za-nezakonne-zbagachennya>

Висновок КСУ від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019 (щодо скасування адвокатської монополії).

Рішення КСУ від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018.

Рішення КСУ від 13 червня 2019 року № 4-р/2019.

Рішення КСУ від 20 жовтня 2011 року.

Рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 № 11-рп/99.

Рішення КСУ від 16 листопада 2000 року по справі N 1-17/2000 N 13-рп/2000.

Тема 10. Юридичні позиції КСУ в сфері цивільного, господарського права і процесу

П л а н

1. Горизонтальний ефект конституції і конституціоналізація приватного права
2. Юридичні позиції КСУ щодо права власності і спадкування
3. Юридичні позиції КСУ щодо цивільного процесу
4. Юридичні позиції КСУ щодо господарських товариств

ЗАВДАННЯ

92. Громадянин Рейніш Л.В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 293 Цивільного процесуального кодексу у взаємозв'язку з положенням пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України в аспекті того, чи підлягають окремому апеляційному оскарженню ухвали суду першої інстанції як про внесення виправлень у рішення, так і про відмову у внесенні виправлень у рішення. На практиці в одних випадках суди приймали до розгляду скарги на ухвали суду першої інстанції про відмову у внесенні виправлень у рішення, зазначаючи, що ці ухвали можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду, а в інших – відмовляли в такому розгляді виходячи з того, що вказані ухвали не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, а заперечення на них включаються до апеляційної скарги на рішення суду.

Проаналізуйте рішення КСУ від 22 квітня 2014 року № 4-рп/2014. Яке тлумачення КСУ надав другій статті 293 Цивільного процесуального кодексу Кодексу і як він обґрунтував свою позицію?

93. В рішенні у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 КСУ надав офіційне тлумачення категорії «охоронюваний законом інтерес». КСУ надав визначення цій категорії як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам.

Чим відрізняється, відповідно до юридичної позицію КСУ, охоронюваний законом інтерес від суб'єктивного права?

Чи відрізняються способи захисту прав і законних інтересів?

94. Громадянин Запорожцев Олександр Семенович звернувся до КСУ щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 1241 Цивільного кодексу України, в якій визнається право на обов'язкову частку у спадщині непрацездатних дітей спадкодавця. Громадянин просив розтлумачити, чи мають до таких осіб належати особи з інвалідністю III групи. З цього приводу КСУ ухвалив рішення від 11 лютого 2014 року № 1-рп/2014.

Проаналізуйте рішення КСУ від 11 лютого 2014 року № 1-рп/2014.

95. Учасник ТОВ «Мрія» Л. оскаржив до суду рішення загальних зборів на підставі невідповідності законодавству необхідній кількості голосів, що повинні бути віддані за їх прийняття. При голосуванні до уваги були взяті голоси всіх, учасників, навіть тих, хто не сплатив свій внесок. На думку Л., кількість голосів учасників визначається лише пропорційно реально внесеним ними вкладів. Це впливає зі ст. 15 Закону «Про товариства з

обмеженою відповідальністю», а також юридичній позиції КСУ, висловленій в рішенні КСУ від 5 лютого 2013 року № 1-рп/2013 у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю „Ліхтнер Бетон Львів“ щодо офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 58, частини першої статті 64 Закону України „Про господарські товариства“.

Проаналізуйте рішення КСУ від 5 лютого 2013 року № 1-рп/2013. Чи може воно бути застосовано після зміни законодавства, зокрема, ухвалення Закону «Про товариства з обмеженою відповідальністю»?

Чи залишаються чинними рішення КСУ щодо офіційного тлумачення законів після втрати КСУ відповідного повноваження з 2016 року?

Хто має право наразі здійснювати офіційне тлумачення законів України?

96. Під час здійснення власниками квартир багатоквартирного будинку права спільної власності на допоміжні приміщення виник спір відносно того, хто має право на таку спільну власність. Частина власників стверджувала про те, що таке права мають виключно особи, які приватизували квартири, а ті, хто їх набули у власність іншим шляхом - не мають права на таку спільну власність. У разі набуття права власності на квартиру за цивільно-правовими угодами об'єктом власності є тільки квартира, а право спільної власності на допоміжні приміщення належить лише особам, які набули його шляхом приватизації квартир.

Проаналізуйте рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Гуляка Володимира Олександровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 статті 10 Закону України „Про приватизацію державного житлового фонду“ від 9 листопада 2011 року № 14-рп/2011, а також постанову Великої палати Верховного Суду від 23 жовтня 2019 року (справа № 598/175/15-ц).

Хто має права співвласників допоміжних приміщень у будинку чи гуртожитку, технічного обладнання, елементів зовнішнього благоустрою?

97. Під час розлучення в судовому порядку виникло питання про поділ майна у вигляді статутного капіталу приватного підприємства, заснованого одним із подружжя. В якості аргументу щодо необхідності поділу було названо те, що приватне підприємство (або його частина), засноване одним із подружжя, – це окремий об’єкт права спільної сумісної власності подружжя, до якого входять усі види майна, у тому числі вклад до статутного капіталу та майно, виділене з їх спільної власності.

Проаналізуйте рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства „ІКІО“ щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012.

98. Громадянин В. звернувся з конституційною скаргою до КСУ з вимогою визнати неконституційною ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства», що закріплює переважне право акціонерів приватного акціонерного товариства на придбання акцій цього товариства. Громадянин В. обґрунтовував свою позицію тим, що таке переважне право порушує конституційне право власності, що включає право вільно розпоряджатися своєю власністю.

Яке рішення має ухвалити КСУ? Проаналізуйте рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням закритого акціонерного товариства “Оболонь” та громадянина Винника Віктора Володимировича про офіційне тлумачення положень частини другої статті 28 Закону України “Про господарські товариства”, пункту 1, абзацу першого пункту 5 статті 4 Закону України “Про власність” (справа про права акціонерів ЗАТ) від 11 травня 2005 року № 4-рп/2005.

99. Кабінет Міністрів України Постановою від 7 червня 2017 року № 413 затвердив Стратегію удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними. В частині положень її розділу „Система організації процесу виконання Стратегії“ Кабінет Міністрів України врегулював на підзаконному рівні умови та порядок набуття права власності та користування землею. 45 народних депутатів України звернулися до КСУ з вимогою визнати відповідний акт Кабінету Міністрів України неконституційним на підставі того, що ці відносини мають визначатися виключно законами України, і таким чином вийшов за межі своїх повноважень, встановлених Конституцією України.

Проаналізуйте рішення КСУ у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України „Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними“ від 7 червня 2017 року № 413 25 червня 2019 року № 8-р/2019.

100. У частині другій статті 135 Кодексу передбачено, що до членів житлово-будівельного кооперативу приймаються громадяни, які постійно проживають у даному населеному пункті (якщо інше не встановлено законодавством Союзу РСР і Української РСР) і перебувають на обліку бажаючих вступити до житлово-будівельного кооперативу та внесені до єдиного державного реєстру громадян, які потребують поліпшення житлових умов або користуються правом позачергового прийому до членів кооперативу, а також громадяни, зазначені в [частині першій](#) статті 143, частині другій статті 145 і [частині першій](#) статті 146 Кодексу. 49 народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням визнати

неконституційним відповідне положення Житлового кодексу України.

Чи порушує відповідна стаття право власності, гарантоване Конституцією України, а також вільне набуття кожним права приватної власності на житлові об'єкти відповідно до закону?

Проаналізуйте рішення КСУ у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 135 Житлового кодексу Української РСР 20 грудня 2019 року № 12-р/2019.

101. Абзацом другим підпункту 38.7 пункту 38 підрозділу 10 розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України у редакції Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні" від 21 грудня 2016 року № 1797-VIII (далі - Закон № 1797), тобто до внесення змін Законом № 1989, було передбачено, що "нараховані та сплачені за період проведення антитерористичної операції суми плати за землю відповідно до статей 269-289 цього Кодексу вважаються надміру сплаченими грошовими зобов'язаннями та підлягають поверненню".

Товариство з обмеженою відповідальністю "МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ УКРАЇНА" звернулося з конституційною скаргою до КСУ з клопотанням щодо визнання відповідного положення неконституційним.

КСУ у Рішенні по справі від 23 березня 2017 року № 1989-VIII від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019 визнав відповідне положення неконституційним з урахуванням принципу принципу "добропорядного врядування" (good governance), а також через те, що відповідна практика негативно позначається на економічній свободі та розвитку підприємницької діяльності в Україні.

Проаналізуйте Рішення КСУ від 23 березня 2017 року № 1989-VIII від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019

Список літератури

Берестова І.Е. Теоретичні засади захисту публічних інтересів у цивільному судочинстві та конституційному провадженні. - Київ : ФОП Маслаков, 2018. - 496 с.

Бігняк О. В. Матеріальні і процесуальні аспекти захисту охоронюваних законом інтересів учасників корпоративних відносин / О. В. Бігняк // Молодий вчений. - 2018. - № 5(1). - С. 235-238. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5\(1\)_60](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5(1)_60).

Венедіктова І.В. Захист охоронюваних законом інтересів у цивільному праві. — К. : Юрінком Інтер, 2014. — 288 с.

Як суди розуміють поняття "охоронюваний законом інтерес": детальний аналіз та судові прецеденти https://protocol.ua/ua/yak_sudi_rozumiyut_ponyattya_ohoronyvaniy_zakonom_interes_detalnyy_analiz_ta_sudovi_pretsedenti/

Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням закритого акціонерного товариства “Оболонь” та громадянина Винника Віктора Володимировича про офіційне тлумачення положень частини другої статті 28 Закону України “Про господарські товариства”, пункту 1, абзацу першого пункту 5 статті 4 Закону України “Про власність” (справа про права акціонерів ЗАТ) від 11 травня 2005 року № 4-рп/2005.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Гуляка Володимира Олександровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 статті 10 Закону України „Про приватизацію державного житлового фонду“ від 9 листопада 2011 року № 14-рп/2011.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства „ІКІО“ щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012.

Рішення КСУ від 5 лютого 2013 року № 1-рп/2013 у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю „Ліхтнер Бетон Львів“ щодо офіційного тлумачення

положень частини четвертої статті 58, частини першої статті 64 Закону України „Про господарські товариства“.

Рішення КСУ у справі за конституційним зверненням громадянина Рейніша Леоніда Валерійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 10 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України від 22 квітня 2014 року № 4-рп/2014.

Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України „Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними“ від 7 червня 2017 року № 413 25 червня 2019 року № 8-рп/2019 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-19>

Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 135 Житлового кодексу Української РСР 20 грудня 2019 року № 12-рп/2019 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-19>

Рішення КСУ у справі за конституційною скаргою товариства з обмеженою відповідальністю "МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ УКРАЇНА" щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців двадцять четвертого, двадцять п'ятого, двадцять шостого розділу I Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей, що виникли при прийнятті Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні" від 23 березня 2017 року № 1989-VIII від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-19>

Т е м а 11. Юридичні позиції КСУ в сфері адміністративного права і адміністративної відповідальності

П л а н

1. Юридичні позиції КСУ щодо адміністративної відповідальності
2. Юридичні позиції КСУ щодо адміністративного процесу
3. Юридичні позиції КСУ в сфері діяльності органів управління
4. Юридичні позиції КСУ щодо адміністративно-правового статусу особи

ЗАВДАННЯ

102. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення в аспекті того, чи можна словосполучення "за місцем його вчинення", яке міститься у цьому положенні, розуміти як таке, що дозволяє здійснювати розгляд справи про адміністративне правопорушення на місці його вчинення одразу після складення протоколу про таке правопорушення. На цій підставі КСУ ухвалив Рішення від 26 травня 2015 року № 5-рп/2015.

Проаналізуйте рішення від 26 травня 2015 року № 5-рп/2015.

В яких випадках, на думку КСУ, дії суб'єкта владних повноважень щодо розгляду справи на місці вчинення правопорушення (винесення постанови одразу після складення протоколу) є правомірним?

Чи відрізняється словосполучення "за місцем вчинення правопорушення" і "на місці вчинення правопорушення"?

103. КСУ в рішення від 22 грудня 2010 року N 23-рп/2010 (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпе-

чення безпеки дорожнього руху) визнав неконституційними ряд положень Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо автоматичної фото і відеофіксації адміністративних правопорушень, порядку застосування санкції в такому випадку, а також можливості притягнення до такої відповідальності власників транспортних засобів, зокрема, юридичних осіб. Законодавець вніс ряд змін до КУпАП на виконання зазначеного рішення КСУ, зокрема, у ч. 2 ст. 33 КУпАП тепер вказано, що характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність не враховуються при накладенні стягнення за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі зафіксовані в автоматичному режимі, та за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису).

Чи не порушує відповідний механізм притягнення до адміністративної відповідальності вимоги Конституції України, зокрема, в частині статті 61 Конституції України, за якою юридична відповідальність особи має індивідуальний характер?

Чи можуть бути винятки з положень статті 9 КУпАП, за якою саме винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність суб'єкта адміністративної відповідальності є однією з ознак адміністративного правопорушення(проступку)?

Проаналізуйте детально рішення КСУ від 22 грудня 2010 року N 23-рп/2010 і порівняйте нині чинні редакції статей, які були ухвалені на заміну тих, що були визнані КСУ неконституційними.

104. В Рішення КСУ від 11 жовтня 2011 року N 10-рп/2011 (справа про строки адміністративного затримання) було визнано неконституційними ряд положень Закону "Про міліцію", а також Кодексу України про адміністративні правопорушення, посилаючись на концепцію "якості закону" і практику ЄСПЛ. Зокрема, КСУ звернув увагу на невизначеність моменту, з якого особа вважається затриманою (момент «доставлення» порушника для складення протоколу або момент «витвердження»).

В чому саме було порушено принцип «якості закону»? Як розумують «якість закону» КСУ і ЄСПЛ в своїй практиці?

Чи не порушено вимогу щодо «якості закону» в чинному Законі України «Про Національну поліцію» в частині прав поліції здійснювати затримання? Чи враховано в чинному законодавстві позицію КСУ про те, з якого моменту обчислюється строк адміністративного затримання?

105. Підприємство «Сателіт» звернулося із конституційною скаргою щодо неконституційності Глави 27 розділу V Господарського кодексу України, яка закріплює адміністративно-господарські санкції. Підприємство зазначає, що в п. 22 частини першої статті 92 Конституції України встановлений вичерпний перелік видів юридичної відповідальності, а саме: цивільно-правова, кримінальна, адміністративна, дисциплінарна. Отже, на думку підприємства, до юридичних осіб за порушення в сфері валютного законодавства, законодавства в сфері ліцензування, касової дисципліни тощо мають застосовуватися норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема, частина перша статті 38, відповідно до якою адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – два місяці з дня його виявлення. Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 22 Конституції України при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Ухвалення Господарського кодексу суттєво звузило процесуальні гарантії для юридичних осіб в сфері притягнення до юридичної відповідальності.

Представник Верховної Ради України на засіданні Конституційного Суду України звернув увагу на правову позицію Конституційного Суду України у справі про відповідальність юридичних осіб (рішення від 30 травня 2001 року N 7-рп/2001), відповідно до якої юридичні особи не можуть бути суб'єктами адміністративної відповідальності.

Проаналізуйте рішення Конституційного Суду України від

30 травня 2001 року N 7-рп/2001.

До якого виду відповідальності належать санкції у сфері податкового, валютного та іншого публічного законодавства? Чи є перелік видів юридичної відповідальності, встановлений у Конституції України вичерпним?

Які гарантії існують в чинному законодавстві щодо строків і процедури притягнення до відповідальності і застосування відповідних санкцій до юридичних осіб за порушення законодавства в сфері публічного права?

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України.

106. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України "Про звернення громадян", від 2 жовтня 1996 року за № 393/96-ВР, а саме: частини другої статті 8, за якою звернення осіб, визнаних судом недієздатними, не розглядаються; другого речення частини четвертої статті 16, згідно з яким скарга в інтересах недієздатних осіб подається їх законними представниками.

На думку Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, відповідні положення порушують статтю 40 Конституції України щодо права направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Проаналізуйте детально рішення КСУ у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України "Про звернення громадян" (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018.

107. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з клопотанням визнати неконституційним п. 4 ч. 3 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України, згідно з яким юрисдикція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові справи щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції. На думку суб'єкта конституційного подання це положення суперечить ч. 3 ст. 124 Конституції України: «Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також і інші спори».

У правовому обґрунтуванні неконституційності наводяться приклади систематичного ігнорування адміністративними судами позовів громадян України до політичних партій про їх свавільне виключення із лав політичних партій, що за умов фактичного панування пропорційної виборчої системи (особливо на місцевих виборах) суттєво обмежувало пасивне виборче право громадян. В кінцевому рахунку вказана стаття також обмежує доступ не лише до адміністративного судочинства, але й до конституційного (через неможливість звернення з конституційною скаргою).

Складіть проект відповідного рішення Конституційного Суду України.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Лученко Д.В. Механізм оскарження в адміністративному праві: теоретичні й прикладні аспекти. Х.: Право, 2017. – 440 с.

Летнянчин Л. І. Конституціоналізація адміністративного процесуального права: проблеми теорії і практики // Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: В. Я. Тацій та ін. – Х.: Право, 2013. – № 4 (75). – С. 67 – 80.

Летнянчин Л. І. Актуальні проблеми застосування законодавства України про військові адміністративні правопорушення:

конституційно-правовий аспект / Л.І. Летнянчин, О.В. Ченикаєв // Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: В. Я. Тацій та ін. – Х.: Право, 2015. – № 2 (81). – С. 64 – 72.

Летнянчин Л. І. Судова конституціоналізація як чинник формування громадянського суспільства в Україні (окремі аспекти) // Від громадянського суспільства – до правової держави: Тези доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – С. 306-309.

Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України "Про звернення громадян" (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018.

Рішення Конституційного Суду України від 30 травня 2001 року N 7-рп/2001.

Рішення КСУ від 11 жовтня 2011 року N 10-рп/2011 (справа про строки адміністративного затримання).

Рішення КСУ від 22 грудня 2010 року N 23-рп/2010 (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху).

Рішення КСУ від 26 травня 2015 року № 5-рп/2015.

5. ТЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ РОБІТ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА»

1. Проблеми вдосконалення порядку формування Конституційного Суду України

2. Особливості притягнення суддів Конституційного Суду України до юридичної відповідальності
3. Місце Конституційного Суду України в системі поділу влади
4. Гарантії діяльності суддів Конституційного Суду України та особливості їх звільнення
5. Позиції Венеційської комісії у практиці Конституційного Суду України
6. Позиції Європейського Суду з прав людини у практиці Конституційного Суду України
7. Доктрина політичного питання в практиці КСУ.
8. Доктрина дружнього ставлення до міжнародного права в практиці КСУ.
9. Конституційний Суд України і право на справедливий суд в розумінні Європейської конвенції з прав людини
10. Повноваження КСУ у процедурі внесення змін до Конституції України і практика його реалізації
10. Повноваження КСУ щодо надання висновку про відповідність Конституції України міжнародного договору і практика його реалізації
11. Типові причини відмови у відкритті провадження за конституційними скаргами .
12. Проблеми функціонування інституту забезпечувального наказу в практиці КСУ
13. Порухення процедури прийняття акту як підстава визнання законів та інших правових актів такими, що не відповідають Конституції України.
14. Проблеми здійснення повноважень КСУ щодо офіційного тлумачення Конституції України
15. Конформне тлумачення законів України в процесі здійснення конституційного контролю з боку КСУ.
16. Доктрина верховенства права в практиці КСУ.
17. Принцип правової визначеності та вимоги «якості закону» в практиці КСУ.
18. Доктрина політичного питання в практиці КСУ.

19. Суддівський активізм і самообмеження в діяльності Конституційного Суду України

20. Перегляд судових рішень за виключними обставинами у зв'язку із визнанням законів конституційними (неконституційними) КСУ

21. Проблеми зворотної дії (ex tunc) рішень КСУ

22. Відкладальна дія (pro futuro) рішень КСУ

23. Проблеми відшкодування шкоди, завданої законом, що визнаний неконституційним

24. Особливості і правові наслідки визнання неконституційними індивідуальних актів

25. Проблеми зміни юридичної позиції Конституційним Судом України

26. Відновлення дії актів в попередній редакції Конституційним Судом України

27. Неконституційність законодавчої прогалини в практиці КСУ

28. Проблеми розмежування адміністративної і конституційної юрисдикції

29. Проблеми виконання рішень КСУ

30. Особливості розгляду КСУ актів (їх окремих положень), що втратили чинність

31. Критерії конституційності обмеження прав людини в практиці КСУ.

32. Трискладовий тест в практиці КСУ.

33. Юридичні позиції КСУ щодо принципу рівності і заборони дискримінації.

34. Конституційна заборона звуження змісту і обсягу існуючих прав людини в практиці КСУ.

35. Юридичні позиції КСУ щодо права людини на життя.

36. Юридичні позиції КСУ щодо недоторканності особистого і сімейного життя.

37. Юридичні позиції Суду щодо права на судовий захист, апеляційне і касаційне оскарження .

38. Юридичні позиції КСУ в сфері захисту прав юридичних осіб.

39. Юридичні позиції КСУ щодо адміністративної відповідальності.

40. Юридичні позиції КСУ в антикорупційній сфері

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА»

Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз. – Харків : Право, 2018. – 384 с.

Берестова І.Е. Теоретичні засади захисту публічних інтересів у цивільному судочинстві та конституційному провадженні. – Київ : ФОП Маслаков, 2018. – 496 с.

Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: у 2 кн. Кн. 1: монографія / В. Д. Бринцев. – Х.: Право, 2013. – 392 с.

Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: у 2 кн. Кн. 2: монографія / В. Д. Бринцев. – Х.: Право, 2015. – 376 с.

Головін А. С. Захист прав людини і громадянина при здійсненні правосуддя в рішеннях Конституційного Суду України / А. С. Головін. – К.: Логос, 2011. – 307 с.

Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя. – Х.: Право, 2013. – 424 с.

Гультай М.М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного права. Курс лекцій. - Київ: «Центр учбової літератури», 2019. -270 с.

Евсеев А. П. Психология конституционного судопроизводства: монография / Евсеев Александр Петрович. – Х.: Юрайт, 2013. – 232 с.

Іванов М.С. Захист прав учасників кримінального провадження в Конституційному Суді України. Київ: Алерта, 2021. 266 с.

Івановська А.М. Конституційний контроль: теорія та практика реалізації : монографія. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. 558 с.

Конституційна скарга у системі захисту прав людини в Україні // Право України. – 2018. - № 12 (Тематичний випуск).

Конституційна юрисдикція: підручник / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О. П. Євсєєв та ін. / за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. – Х.: Право, 2012. – 168 с.

Конституційне право України: підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин, Ф.В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т.М. Слінько. – Х.: Право, 2020. – 592 с.

Проблеми та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні: Монографія / О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, С. Г. Серьогіна, І. І. Бодрова. – К.: Атіка – Н, 2010. – 108 с.

Речицький В. В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених. – Харків: Харківська правозахисна група, Права людини, 2014. – 264 с.

Різник С. Конституційність нормативних актів. Сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні. – Львів, 2020. – 542 с.

Савчин М.В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму. – Ужгород: РІК-У, 2018. – 439 с.

Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2008. – 120 с.

Сліденко І.Д. Феноменологія конституційного контролю. Генеза, природа і позиціонування в контексті аксіологічних, епі-

стемологічних, праксіологічних, синергетичних аспектів: монографія. Київ : Істина, 2010. 624 с.

Скомороха В. Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики / В. Є. Скомороха. – К. – «МП Леся», 2007 – 716 с.

Стрижак А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України (аналіт. огляд та комент.) / А. Стрижак. – К.: Ін Юре, 2010. – 631 с.

Теорія і практика конституціоналізації галузевого законодавства України / наук. ред. Ю.С. Шемшученко, відп. ред. Н.М. Пархоменко. – К.: Юридична думка, 2013. – 308 с.

Тодыка Ю.Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика / Ю. Н. Тодыка – Х.: Факт, 2001. – 328 с.

Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики: монографія. – Харків: Право, 2018. – 680 с.

Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. – К.: Український центр Правничих студій, 2001. – 302 с.

Шевчук С. В. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні / С. Шевчук. – 2-ге вид. – К. : Реферат, 2010. – 640 с.

ЗМІСТ

1. Вступ.....3
2. Загальний розрахунок годин лекцій та практичних занять.....
3. Програма навчальної дисципліни “ Теорія і практика конституційного судочинства “ .....
4. Плани практичних занять та завдання-казуси.....
5. Теми індивідуальних робіт .....
6. Список нормативних актів та літератури.....